Kitabu cha Nongezi

Nongezi

Ulongozi

Kitabu cha Nongezi awo mduganyo wa ulonzi mwingi wa ubala. Wandikaji wengi wasangila kwandika Nongezi, lakini mndewa Sulemani, mwanage mndewa Daudi kandika nongezi nyingi. Sulemani kajuwigwa kwa ubala wake, na mkitabu cha 1 Wandewa 4:32 cholonga kamba Sulemani kandika nongezi elufu ndatu. Avo nongezi nyingi zandikigwa mkipindi cha ugima wa Sulemani mna ikaline ya longo, Kilisito yang'hali Kuvumbuka. Nongezi zisigale zandikigwa na kuduganyigwa mkipindi cha utawala wa Hezekia, yatawale Yuda muumwaka wa 715 mbaka 686, Kilisito yang'hali Kuvumbuka (Nongezi 25:1).

Nongezi awo ulonzi wa ubala ulonga vinhu va kweli, lakini haulingile bule na lagano hebu ulaguzi. Tanhu lola, Nongezi 22:6 yolonga kamba wana waleligwe mna inzila ya haki okweleleza nzila ayo hata kipindi wahakula. Lakini Nongezi ino hailava lagano kamba haduhu kihile chonda kilawilile muugima wa mwana yaleligwe mnzila ya haki. Ila yolava magesa kwa kinhu kikoneka cha ukweli siku zose. Kitabu cha Nongezi chenyego cholonga kinhu kikulu cha nongezi mna isula ya 1:2-6. Kinhu kikulu cha Nongezi acho kuwataza wanhu hawana kangala kujuwa vinhu va mwiisi na wabwanga wajuwe ubala na magesa

ganogile na vivija kutenda wanhu wene ubala wabanze kuwa na ubala.

Mbuli zili mkitabu

1. Sula ya 1 mbaka 22:16 nongezi za Sulemani.
2. Sula ya 22:17 mbaka 24 hano hana miduganyo mibili ya ulonzi wa ubala.
3. Sula ya 25 mbaka 29 awo mduganyo wa uyagwe wa nongezi za Sulemani. Zino zikala ziduganyigwe na wasang'hanaji wa mndewa Hezekia.
4. Sula ya 30 ina ulonzi wa ubala wa Aguli.
5. Sula ya 31:1-9 ina ulonzi wa ubala wa Lemueli.
6. Kukimambukizo sula ya 31:10-31 yosimulila mwehe mwene tabia inogile.

Kusonga kwa nongezi

1 Zino azo nongezi za Sulemani mndewa wa
Izilaeli, mwanage Daudi.
2 Nongezi zino zowatenda wanhu watange
ubala na mafundizo, na kutambula mbuli za
nzewele,
3 zowafunza wanhu kutanga mbuli zili na
nzewele, haki na kusang'hana ganogile na ku-
sang'hana kamba viilondeka.
4 Zowagwaa ubala mizozolo, zowagwaa wab-
wanga kutanga vinhu na kusagula goya.
5 Yeli na ubala yategeleze na yongeze ubala
wake, na mwene nzewele zomfunza.
6 Odaha kutanga nongezi na mafambulo gake,
ozitanga mbuli za wanhu weli na ubala na viten-
dawili vao.
7 Kumdumba Mndewa Imulungu acho chanduso
cha kutanga vinhu,

lakini wabozi obezeli ubala na kuzumwa.

Usenga kwa wana

8 Mwanangu, tegeleza vuuzumwa na tatako,
na sikuugabezeli mafundizo ga mamako.
9 Ago gokuwa kilemba cha ganogile uchanha ha pala jako,
kamba mkufu msingo yako.
10 Mwanangu, sambi utogole kuviziligwa na wene nzambi.
11 Wahalonga, "Tuchole tukampelembe munhu na kumkoma,
izo tuwatowe welibule kitala chochose bila kilamuso.
12 Tuwameze wang'hali wagima kamba kuzimu,
okuwa kamba waja ohumulukila mdikolongo.
13 Topata mali zose za bei ng'hulu,
tovika mng'anda zetu vinhu vose vituwabokile.
14 Izo uilumbe na siye,
vinhu vose vonda tupate toigolela."
15 Mwanangu, sikuuilumbe na hewo,
ugomese mgulu wako sikuuchole na hewo.
16 Kwavija hewo wa mnzila ya kusang'hana gehile,
pwisapwisa jao jose da kwita damu.
17 Mtego utegigwa kuno ndege kolola,
mtego awo utegigwa bule.
18 Hewo opelemba kwita damu yao wenyego,
oitendela mtego wa kuinamata wenyego.
19 Vivo iwaga kwa wanhu opata vinhu kwa kuwaboka wayagwe,
osegesa ugima wao.

Ubala okemelela

20 Ubala oguta kwa nyangi mna zinzila,
okema kwa nyangi ng'hulu mmabugano,
21 okema mmiting'hano mikulu ya wanhu,
hana zinyivi ng'hulu za gamabuga otambula mbuli zake.
22 “Mweye mizozolo! Mokuwa mizozolo mbaka lini?
Mbaka lini weli na bezi odeng'helela kubezeli kwao,
na wabozi okwihila kutanga vinhu?
23 Tegelezeni viniwazuma,
nowagidila magesa gangu,
nowalongela mbuli zangu.
24 Kwavija niwakema mulema kunhegeleza,
niwahungila mkono mwize mulema,
25 mugalema magesa gangu,
wala hamugesile kuzumwa kwangu.
26 Avo noisekelela mikubulo yenu,
nowazeha vonda mugwae,
27 bwembwe dahawagoga kamba kukuzumbi,
kubanangika kwenu vonda kulawililile kamba kivulavumbi,
magazo na lusikisiki vahawapata.
28 Baho mong'hema, lakini honda niwedike bule,
monizahila ng'hani, lakini honda mnyone bule,
29 kwavija mukwihila kutanga vinhu,
na mulema kumdumba Mndewa Imulungu,
30 kwavija mugalema magesa gangu,
mukubezeli kuwazuma kwangu kose,
31 avo moja matunda ga sang'hano zenu,
movimbilwa kwa mbuli zenu wenyego.
32 Kwavija mizozolo oikoma kwa kulema nzewele,
wabozi oibananga kwa kulema kugesa.

33 Lakini kila yotegeleza kokala goya,
kokala bila kudumba gehile."

2

Nhunza za ubala

1 Mwanangu, wahazitogola mbuli zangu,
na kugagoga malagizo gangu,
2 wahatega gwiti jako kutegeleza ubala,
na kuwika moyo wako upate nzewele ng'hani,
3 wahapula ugweleligwe ubala,
na wahapula ugweleligwe nzewele ng'hani,
4 wahauzahila ubala kamba sente,
na kuulonda kamba mali ifisigwe,
5 baho kotanga choni kumdumba Mndewa Imulungu,
kotambula choni kumtanga Imulungu.
6 Kwavija Mndewa Imulungu kowagwaa wanhu ubala,
mmulomo wake molawa kutanga vinhu na kutanga goya.
7 Kowekila ngama ya ubala waja osang'hana ganogile,
heyo ayo ngao kwa waja otenda kwa moyo kwatu.
8 Kokikaliza kila kinhu kiwosang'hana wanhu otenda haki,
na kuzilola goya nzila za wanhu omtamanila.

9 Wahanitegeleza kotanga nhaguso na haki,
kotanga kusang'hana kamba viilondeka,
na koitanga kila nzila inogile.
10 Kwavija ubala okwingila muumoyo wako,
na kutanga vinhu koinogeza loho yako,
11 kusagula goya kokulola goya,

kuwa na nzewele ng'hani kokukaliza.
12 Yokwika kutali na nzila za gehile,
na wanhu olonga mbuli zihile,
13 na wanhu oleka nzila zigoloke,
ili wachole mnzila za ziza,
14 na wanhu odeng'helela kusang'hana gehile,
na wanhu onogelwa kona gehile gosang'hanwa,
15 na wanhu nzila zao hazigoloke,
na hawatamanilwa bule.

16 Ubala okutenda ukale kutali na mtwanzi mgoni,
mtwanzi mgoni yotongoza.
17 Mtwanzi yomuleka mbigalo wake wa undele wake,
kodibezeli lagano diyatendile kuulongozi wa Imulungu wake.
18 Ng'anda yake yodidimila mwiiifa,
na nzila zake zochola kuzimu.
19 Munhu yoyose yomcholela habule yonda yabwele,
na honda yavike mzinzila zichola muugima.
20 Avo upate kubita nzila ya wanhu wene haki,
na kuzigoga nzila za wang'alile.
21 Kwavija waja obita nzila igoloke opata isi,
na wang'alile ogendelela kukala mgati yake.
22 Lakini wehile osegesigwa mwiisi,
na wanhu osang'hana gehile ong'oligwa.

3

Usenga kwa wana

1 Mwanangu, sikuugasemwe mafundizo gangu,
kwa moyo wako ugagoge malagizo gangu.
2 Kwavija zokongezela siku nyingi,

na miyaka ya ugima na tindiwalo.
3 Unogelo hawishaga na kutamanilwa sambi viwe kutali na gweye.
Zifunge msingo yako,
zandike muumoyo wako.
4 Avo kotogoligwa na kugweleligwa nhogolwa kwa Imulungu na iwanhu.

5 Mtamanile Mndewa Imulungu kwa moyo wako wose,
sambi utamanile nzewele zako mwenyego.
6 Umtambule Imulungu mzisang'hano zako,
heyo kozigolosa nzila zako.
7 Sikuuiyone gweye mwenyego kwa mbala,
mdumbe Mndewa Imulungu na uinege na gehile.
8 Ayo yokuwa dawa mulukuli lwako,
na mavuta mmizege yako.
9 Mtegeleze Mndewa Imulungu kwa vinhu vako na vija va ichanduso kusengigwa mmigunda yako yose.
10 Baho makanho gako gomemezigwa,
na viya vako vomema divai ya sambi.

11 Mwanangu sikuubeze kukobozigwa na Mndewa Imulungu,
na sikuugevuzike vonda yakuzume.
12 Kwavija Mndewa Imulungu komzuma ija yomnogela,
kamba tata viyomzuma mwanage iyomnogela.
13 Kamweda munhu ija yopata ubala,
na munhu ija yopata nzewele ng'hani,
14 avo vinoga kubanza shaba,
na vina faida kubanza zahabu.

15 Ubala unoga kubanza mabwe ga bei ng'hulu,
vinhu vose viusulukila haviigala na ubala.
16 Ubala mumkono wake wa kudila kana siku nyingi,
na mumkono wake wa kumoso kuna utajili na kutegelezigwa.
17 Nzila zake zinoga, zose zolozela mditindiwalo.
18 Ubala ajo biki da ugima kwa wose omgoga,
wamweda wanhu wose omgoga.

19 Kwa ubala Mndewa Imulungu kaisimika isi,
kwa nzewele nyingi kawimiza ulanga.
20 Kwa kutanga vinhu vidibo vitulika,
na mawingu galagaza tungwe.

21 Mwanangu, ugogeleze ubala na kusagula goya,
sikuuvileke visegele mgameso gako.
22 Avo vokuwa ugima muumoyo wako,
na dokuwa hambo dinogile mwiisingo yako.
23 Baho kodaha kuchola bila shaka,
na mgulu wako honda uikwale.
24 Wahawasa honda uwase kwa minyagu nyagu, kowasa utulo unogile.
25 Sikuudumbe ng'hondo ya kusinhukiza,
hebu unanzi onda uwavikile awo wehile,
26 kwavija Mndewa Imulungu ajo tamanilo jako,
heyo kokukombola sikuwingile mumtego.

27 Sikuumwime munhu yolonda kutazigwa kuno gweye kodaha kumtaza.
28 Sikuumulongele miyago,
“Genda, mayo ubwele nokugwaa,” na kinhu acho choolonda kodaha kumgwaa lelo.

29 Sikuugelegeze gehile kwa miyago,
yokala behi na gweye na hakonela shaka.
30 Sikuugombe na munhu kamba kuduhu mbuli yoyose,
na munhu ayo hakutendile chochose.
31 Sikuumonele migongo munhu msede,
hebu kwiga nzila zake.
32 Kwavija wehile omgevuza Mndewa Imulungu,
lakini heyo mbwiga wa waja osang'hana ganogile.
33 Mndewa Imulungu koziduwila ng'anda za wehile,
na kozitambikila ng'anda za wene haki.
34 Heyo kowabezeli weli na bezi,
lakini kowagwaa ng'hekewa waja oibwanha hasi.
35 Weli na ubala ohazi kutegelezigwa,
lakini wabozi ogwa kinyala.

4

Mafunzo ga ubala kulawa kwa tata

1 Wanangu, tegelezeni mafunzo ga tataenu,
tegeni magwiti mupate nzewele.
2 Kwavija nowagwaa malagizo ganogile,
sambi mugaleme mafundizo gangu.
3 Niye vivija ng'hala mwana kwa tatangu,
ng'hala muhole, na mnogelwa wa mamangu.
4 Tatangu kanifunza kino,
“Zigoge mbuli zangu kwa moyo wako wose,
goga malagizo gangu na gweye kokuwa mgima.
5 Bokela ubala bokela nzewele,
sambi uzisemwe hebu kuzileka mbuli zangu.
6 Sambi uuleke ubala nao okwika goya,
uunogele nao okukaliza.
7 Ubala unoga kubanza vinhu vose,

avo upate ubala.
Kwa vinhu vako vose viuli navo upate nzewele.
8 Unogele ng'hani ubala nao okukweza,
ufagatile nao okugwaa nhogolwa.
9 Okuvaza kilemba cha ng'hekewa mdipala jako,
okuvaza taji dinogile.”

10 Mwanangu, tegeleza na kuzibokela mbuli zangu,
ili ukale miyaka mingi.
11 Nikufunza nzila ya ubala,
nikulongoza mwiinzila igoloke.
12 Wahatembela hatuwa zako honda zikimiligwe,
na wahakimbila honda uikwale.
13 Gagoge mafundizo ga nzewele sikuugaleke gakupulusuke,
gagoge kwavija awo ugima wako.
14 Sikuuingize mnzila za wehile,
hebu kukweleleza nzila za wehile.
15 Inege na nzila ayo, sambi ubite behi nayo,
inege kutali uchole.
16 Wanhu wehile hawawasa mbaka wasang'hane gehile,
hawapata utulo mbaka wamgevuze munhu.
17 Kwavija gehile ayo ndiya yao,
usede ayo divai yao.

18 Nzila za wanhu wene haki ziigala na zuwa da imitondo,
viding'ala ng'hani mbaka imisi.
19 Lakini nzila za wehile kamba ziza kulu,
hawakitanga kiwahonzile waikwale.

20 Mwanangu, zitegeleze goya mbuli zangu,

tega magwiti gako utegeleze ulonzi wangu.
21 Sambi uzileke zisegele mgameso gako,
zike muumoyo wako.
22 Kwavija azo awo ugima kwa munhu yeli nazo,
na dawa mulukuli lwake lose.
23 Ulole goya moyo wako kubanza vose viuvilola goya,
kwavija mumo muulawa ugima.
24 Inege kutali na ulonzi wihile,
na mulomo wako sikuulonge mbuli za uvizi.
25 Meso gako galole kuulongozi,
na ng'humbitu zako sikuzibwenze zilole bunhuu kuulongozi.
26 Uigelegeze ng'hani nzila yonda ubite,
na kila honda ukanyage hokuwa hanoga.
27 Sikuuhinduke ukudila hebu ukumoso,
usegese mgulu wako kutali na gehile.

5

Kuzumwa mbuli ya ugoni

1 Mwanangu, tegeleza ubala wangu,
tegeleza nzewele zangu nyingi.
2 Vivo vonda udahe kusagula goya,
na mulomo wako ukalize vinhu vuutanga.
3 Mulomo wa mtwanzi mgoni wamulile kamba uki,
na mbuli zake zotelebuka kubanza mavuta,
4 lakini kuuhelelo za usungu kamba sungu,
ng'hali kamba panga dili na makali kuno na kuno.
5 Migulu yake yolozela mwiifa,
hatua zake zolozela kuzimu.
6 Hayona nzila ichola kuugima,
nzila zake za kutanga tanga na hatanga bule.

7 Avo wanangu munitegeleze,
sikumuzisemwe mbuli zilawa mmulomo wangu.
8 Inegeni kutali nzila zenu na heyo,
na sikumukwese behi ya mulango wa ng'anda yake.
9 Sikuuwagwee wayagwe nguvu zako,
na wasede miyaka yako,
10 na wageni sikuwegute mali zako,
na fuguti jako sikudishile mwiing'anda ya munhu iyagwe.
11 Kuuhelelo wa ugima wako kolila kwa usungu,
kipindi nyama na lukuli lwako vonda vilale,
12 baho kolonga, “Habali nigehila mafundizo?
Na ndema kuzumigwa mmoyo wangu?
13 Na siihulike sauti ya wafundiza wangu,
na siwategeleze wanifundize.
14 Sambi na mmabehi kubanangwa,
mumting'hano wa wanhu.”

15 Ing'wa mazi kulawa mkisima chako mwenyego*,
mazi gokilima kulawa mkisima chako mwenyego.
16 Habali nzasa zako zipwililike kutali,
na vizanda va mazi mnzila?
17 Viwe vako wiiyeka,
sambi uilumbe na wanhu wayagwe.
18 Nzasa yako inogeligwe,
umdeng'helele mwehe wako wa ubwanga wako.
19 Kanoga na kotembela goya kamba mhala,
matombo gake gakunogeze siku zose,

* **5:15** Kung'wa mazi kulawa mkisima chako mwenyego, kwa kiebulaniya yofambula umuwase mwehe wako yaiyeka

na gweye unogezwe na unogelo wake.
20 Mwanangu habali kosoligwa na mtwanzi mgoni?
Habali kofagatila matombo ga mtwanzi wa munhu iyagwe?
21 Kwavija nzila za munhu za kuulongozi wa Mndewa Imulungu,
heyo kochona kila kinhu chonda yasang'hane munhu.
22 Gehile ga munhu yehile gomnamata heyo mwenyego,
nzabi za nzambi zake zomfunga heyo mwenyego.
23 Heyo kodanganika kwa kuswela kuzumwa,
na kwa ubozi wake kopotela.

6

Mazumo gayagwe

1 Mwanangu, kamba kuilava kumzamini mbwigako,
na kamba kuilagana na munhu baki,
2 kuifunga kwa mbuli zako mwenyego,
kuigoga kwa lagano jako diutendile mwenyego.
3 Avo, mwanangu tenda vino uikombole,
kwavija kuigela mmakono ga mbwigako,
wahalonda kuikombola genda kwa mbwigako ukaibwanhe na umpule yakulekese.
4 Sikuuleke meso gako gapate utulo,
hebu ng'humbitu zako zikukile.
5 Ikombole kwa kuilava mumtego awo,
ihonye kamba vija kigunga hebu ndege viyomtoloka msakaji.

6 Gweye mnyeke, kawalole muswa,

gelegeza viwokala upate ubala.
7 Kwavija muswa kabule kilongozi,
hebu mkulu, hebu mndewa,
8 lakini koikila ngama ya ndiya kipindi cha zuwa,
koilundiza hamoja ndiya yake kipindi cha kusenga.
9 Gweye mnyeke kowasa aho mbaka lini?
Kolamuka lini muutulo wako?
10 Kolonga, “Leka niwase kidogo, leka nikukile kidogo,
ndeke ng'hunze makono nihumule kidogo.”
11 Kipindi acho ukiwa okuvamila kamba mbokaji,
na kuhungukilwa kokukweleleza kamba munhu mwene mgoha.

12 Munhu yehile, hafaya kinhu,
kokwanga yolonga mbuli za uvizi.
13 Kokonyeza siso na kolava kilaguso kwa magulu,
na kolava kilaguso kwa vidole,
14 kuno kamema gehile mgati ya moyo wake,
kopanga gehile.
Kogala migomvi kila hanhu.
15 Kwa mbuli ayo, gehile gomvika kwa kusinhukiza,
kwa kusinhukiza kobeneka vihile na honda yahone bule.

16 Hana vinhu sita vimgevuza Mndewa Imulungu,
ona saba vimgela ludoko,
17 meso ga kibuli,
lulimi luviza,
makono gokwita damu ilibule kitala,
18 moyo ugesa magesa gehile,

magulu gabuhile kusang'hana gehile,
19 munhu yolava usindila wa uvizi,
na munhu yogala migomvi hagati ha ndugu.

Kuzumwa mbuli ya ugoni

20 Mwanangu goga malagizo ga tatako,
na sikuugaleke mafundizo ga mamako.
21 Siku zose kala nago muumoyo wako,
gafunge mwiisingo yako.
22 Gokulongoza mnzila zako,
gokukaliza kipindi wahawasa,
na gokugwaa magesa kipindi vonda ulamuke.
23 Kwavija malagizo gago, acho kiwenge,
na mafunzo gago, awo mulenge.
Mbuli azo zomzuma na zomfundiza munhu nzila ya ugima.
24 Gokwika kutali na mtwanzi yehile,
gokwika kutali na mbuli za kutewenza za mtwanzi mgoni.
25 Sikuumsulukile mtwanzi ayo kwa kunoga kwake,
na sikuutogole kunamatwa mzing'humbitu za meso gake.
26 Munhu kokwagiza kihande cha gate kwa mtwanzi mgoni,
lakini kwa mwehe wa munhu kokwagiza ugima wake wose.
27 Vino, kodaha kwika moto mhambaga yako abaho viwalo vako sikuvilukule?
28 Vino, kodaha kukanyaga makala ga moto abaho migulu yako sikuilukule?
29 Vivo, vonda yawe mbigalo yonda yawase na mwehe wa miyage,

yoyose yonda yamkwase mtwanzi ayo honda yalekigwe bila kutagusigwa.

30 Munhu yaheba mbuli ya nzala, wanhu odaha kumgombela,
31 lakini yahagogigwa kolondigwa yalihe miyanza saba,
na yalave vinhu vake vose viyeli navo.
32 Munhu yowasa na mwehe wa munhu hagelegeza goya,
kosang'hana mbuli yonda imbanange mwenyego.
33 Kopata vilonda na kubezigwa,
na kinyala chake honda kisemwigwe bule.
34 Kwavija wivu wa mbigalo okuwa mkulu ng'hani,
vonda yambwelezele kokuwa kabule bazi.
35 Honda yatogole malipo gogose,
honda yatogole hata kamba kogweleligwa nhunza nyingi.

7

1 Mwanangu, zigoge mbuli zangu,
geke goya malagizo gangu.
2 Gakweleleze malagizo gangu na gweye kokuwa mgima,
gakalize mafundizo gangu kamba mwana wa siso jako.
3 Gafunge mvidole vako,
ugandike muumoyo wako.
4 Umulongele ubala, “Gweye kwa lumbu jangu,”
na nzewele, “Gweye kwa mbwigangu.”
5 Vokwika kutali na mtwanzi yehile,

vokwika kutali na mbuli za kutewenza za mtwanzi mgoni.

Mtwanzi mgoni

6 Siku dimoja nisungulila kunze,
mdidilisha da ng'anda yangu,
7 nyona wabwanga wengi mizozolo,
hagati yao mbwanga imoja hagelegeza goya.
8 Ayo kakala yotembela mnzila,
kakala behi na aho hoyokala mtwanzi imoja.
Avo kagoga nzila kachola kuna ing'anda ya mtwanzi ayo.
9 Ikala kipindi cha ichungulo ziza disonga kwingila.
10 Ayo imbwanga kamting'hana ija imtwanzi kavala viwalo va ugoni na kakala na magesa ga uvizi mmoyo wake.
11 Kakala mtwanzi yeli na gubu na mdulu,
magulu gake hagasinya mng'anda yake.
12 Mala kamnzila mala kamdigulilo,
hahunguka mzimbwega mbwega za nzila kopelemba.
13 Kamfagatila mbwanga ayo kamnonela,
na bila kinyala mkihanga kamulongela,
14 "Kumwangu kuna nyama isigala kulawa kuna inhosa indavile,
lelo nigavikiza gaja ganiiduwile.
15 Lekaavo ndawa kukubokela,
nikuzahila ng'hani na nikona.
16 Nhandika lusazi lwangu vinogile,
kwa bulangeti da langi ya kitani kulawa Misili.
17 Nilugela mavumba ga manemane,
udi, na mdalasini.

18 Izo tuiwase mbaka imitondo,
avo tudeng'helele mapenzi.
19 Mkasano wangu kahabule mng'anda kachola mwanza mtali.
20 Kasola mkoba wa sente,
kobwela mbalamwezi ikangale.”
21 Kamtewenza kwa mbuli nyingi za kutewenza,
mbwanga ayo katogola kwa mbuli zake za umulile.
22 Kamuwinza ayo imtwanzi dimwe kwa dimwe,
kamba ng'ombe yochola kuchinjigwa,
kamba mbozi yafungigwe na yochola kukobozigwa.
23 Hatangile kamba ugima wake wa mdizumozumo,
mbaka viyonile kamba kahomigwa msale muumoyo,
kawa kamba ndege yanamate muulwavu.

24 Avo wanangu zitegelezeni,
mbuli zilawa mmulomo wangu.
25 Sambi mutogole kulongozigwa na mtwanzi kamba ayo,
hebu sambi mubite nzila zake.
26 Kwavija kawabwanha wambigalo wengi,
wengi ng'hani yawachinjile.
27 Ng'anda yake nzila ya kuchola kuzimu.
Hanhu ha kuhulumukila mwiifa.

8

Usenga wa ubala

1 Tegelezeni ubala kokemelela,
nzewele yotowa lukenze.
2 Uchanha kulugongo behi na nzila mhanda,

baho kuyemile.
3 Behi na milango ya kwingilila kudibuga,
hanhu kuwokwingilila wanhu kokema kwa sauti,
4 “Mweye wanhu wose,
nowakema mweye!
lukemo lwangu mbuli ya mweye iwanhu.
5 Mweye mizozolo, ifunzeni ubala,
mweye wabozi, gelegezeni goya.
6 Munhegeleze kwavija gaja ganilonda kulonga ganoga,
mmulomo wangu molawa mbuli za haki.
7 Mulomo wangu olonga ukweli wiiyeka,
nowihila uvizi kulawa mmulomo wangu.
8 Mulomo wangu olonga gaja ga haki,
mbuli za mulomo wangu hazipindile hebu kwiha.
9 Kwa munhu mwene nzewele kila kinhu kigoloka,
kwa waja otanga vinhu gose ga haki.
10 Sagula kuzumwa kwangu, badala ya shaba,
na kutanga vinhu badala ya zahabu ing'alile.

11 Kwavija ubala nofaya kubanza mabwe ga bei ng'hulu,
chochose chonda usulukile hakiigala na niye.
12 Niye ubala nokala na nzewele, na notanga vinhu na nosagula goya.
13 Kumdumba Mndewa Imulungu kuigala na kwihila gehile,
nokihila kibuli na kuitapa,
na ukazi wihile, na ulonzi wihile.
14 Nina udahi wa kulava ubala na kulamula vinogile.
Nina nzewele na nguvu.

15 Kubitila niye wandewa otawala,
wakulu otagusa kwa haki.
16 Kwa bazi jangu vilongozi otawala,
na wakulu olamula.
17 Nowanogela waja oninogela,
na waja onizahila onyona.
18 Ugoli na heshima va kumwangu,
ugoli ukalaga na kumweda.
19 Matunda gangu ganoga kubanza zahabu ing'alile,
faida yangu inoga kubanza shaba inogile.
20 Notembela mwiinzila ya gaja golondigwa na Imulungu,
nokweleleza nzila ya haki.
21 Niye nowagwaa uhazi waja oninogela,
nozimemeza ngama zao waja oninogela.

22 Mndewa Imulungu kanilumba mwanduso wa sang'hano yake,
yang'hali hanalumba chochose.
23 Nitendigwa mwanduso kipindi acho,
isi ing'hali hainalumbigwa.
24 Nivumbuka ving'hali vidibo va bahali havinalumbigwa,
hebu nzasa hazikalile baho bule.
25 Vigongo ving'hali havinalumbigwa
na visugulu havinasimikigwa hanhu hake niye ng'hala baho,
26 yang'hali hana ilumba isi na migunda,
wala timbwisi da isi hadinalumbigwa.
27 Ng'hala baho kipindi viyalumbile ulanga,
viyacholile msitali wakulola kwa meso mkihanga cha bahali,

28 kipindi viyaugangamize ulanga,
na kuzigwaa nguvu mbwibwi za mbahali,
29 kipindi viyekile imbaka ya bahali,
mazi sikugabene lagizo jake,
na kipindi viyekile chandusilo cha isi.
30 Ng'hala hamoja nayo kamba galu wa sang'hano,
ng'hala deng'helelo yake kila siku,
nideng'helela siku zose,
31 noideng'helela isi na vose vikala mumo,
na deng'ho jangu dikala kwa wanhu.

32 Avo, wanangu, nitegelezeni,
kwavija wamweda hewo okweleleza nzila zangu.
33 Tegelezeni mafundizo gangu mupate ubala,
sambi mugaleme.
34 Kamweda munhu yonitegeleza,
iyokala kila siku mmulango wangu,
iyokala behi na ikizingiti changu.
35 Yomhata niye kapata ugima,
konogeligwa na Mndewa Imulungu.
36 Yong'hosa niye koinanga mwenyego,
wose onihila niye onogelwa na ifa."

9

Nzila ya ubala

1 Ubala kamba munhu yazengile ng'anda yake,
ng'anda ili na mhanda saba*.
2 Kachinja wanyama wa nyimwilinyimwili,
kaihanganya divai yake,
vivija kaitanda meza.

---

* **9:1** Namba saba yolagusa kinhu kitelele

3 Kawatuma wasang'hanaji zake wa kitwanzi kudibuga,
wawakeme wanhu kulawa kila hanhu henuke.
4 “Munhu yoyose yeli zozolo yeze hano!”
Na kwa yoyose hagelegeza goya,
5 “Izo uje ndiya,
na ung'we divai inihanganye.
6 Mweye mizozolo lekeni kukala kamba avo ili mupate kuwa wagima,
kwelelezeni nzila ya nzewele.”

7 Yomzuma munhu yeli na bezi kokwambulila maligo,
yomkomhokela mtenda gehile kokwambulila kulumila.
8 Sambi umzume munhu yeli na bezi kwavija kokwihila,
mzume munhu yeli na ubala, heyo kokunogela.
9 Mfunze munhu yeli na ubala,
na heyo kokwengeza kuwa na ubala.
Mfunze mwene haki na heyo kogendelela kuifunza.

10 Kumdumba Mndewa Imulungu awo mwanduso wa ubala,
na kumtanga ija yang'alile ako kuwa na nzewele.
11 Kwa kutazigwa na niye ubala siku zako zokwengezigwa,
kokwengeziligwa miyaka mingi muugima wako.
12 Kamba kuna ubala, okufaya gweye mwenyego,
na kamba wahaubezeli, gweye mwenyego ayo yonda upate hasala.

Nzila ya ubozi

13 Mtwanzi mbozi kana gubu,
mbozi na hatanga kinhu.
14 Kokala hamulango wa ng'anda yake,
kokwika kigoda chake hanhu henuke kudibuga.
15 Kowakema wanhu obita nzila,
awo ochola mna izisang'hano zao.
16 “Munhu yoyose yeli zozolo yeze hano!”
Na kwa yoyose hagelegeza goya,
17 “Mazi gebigwe gamulile ng'hani,
na gate didigwa kinyelegezi damulile ng'hani.”
18 Lakini hatanga kamba wafile wamumo,
wageni wa mtwanzi ayo wa hasi kuzimu.

10

Ulonzi wa Sulemani

1 Uno awo ulonzi wa Sulemani.

Mwana yeli na ubala kogala deng'ho kwa tatake,
lakini mwana mbozi kogala lusikisiki kwa mamake.

2 Ugoli upatikana kwa gehile haufaya,
lakini haki yokombola kulawa mwiiifa.

3 Mndewa Imulungu hawaleka wene haki wafe na nzala,
lakini kokwasila kutali kusulukila kwa munhu yehile.

4 Unyeke ogala ukiwa,
lakini mkono wa munhu yosang'hana sang'hano omgwaa ugoli.

5 Yeli na nzewele kolundiza hamoja kipindi cha kusenga,
lakini yowasa kipindi cha kusenga, mwana yoigela kinyala.

6 Kumweda kokala kudipala da mwene haki,
lakini mulomo wa munhu yehile umema usede.

7 Yeli na haki kokumbukigwa kwa ganogile,
lakini yehile kosemwigwa kabisa.

8 Yeli na ubala mmoyo wake kobokela malagizo,
lakini mbozi yeli na mbuli nyingi kobanangigwa.

9 Munhu yotenda mbuli zigoloke kokala goya,
lakini yosagula nzila ihile kotangika.

10 Yokonyeza kwa nzila ihile kogala madununzo,
na mbozi yeli na mbuli nyingi kobanangigwa.

11 Mulomo wa munhu yeli na haki nzasa ya ugima,
lakini mulomo wa munhu yehile umema usede.

12 Kwiihila kogala ugomvi,
lakini unogelwa ogubika ubananzi wose.

13 Mulomo wa munhu yotanga goya una ubala,
lakini waja hawagelegeza goya ochapigwa mbalati mumgongo.

14 Weli na ubala okwika ngama ya kutanga vinhu,
lakini lomo da mbozi dogala kunangika himahima.

15 Ugoli wa munhu, ayo ngome yake,
ukiwa wa mkiwa awo umbananga.

16 Nhunza ya munhu yeli na haki awo ugima,
lakini munhu yehile kohelela mwiifa.

17 Yotogola kuzumigwa kolongozela muugima,
lakini yolema kuzumigwa kowalongoza wayagwe kwihile.

18 Yomwihila munhu kinyelegezi mtapitapi,
na munhu kidelenya ayo mbozi.

19 Heli na mbuli nyingi hokuwa na gehile,
lakini youkimila lulimi lwake kana nzewele.

20 Mbuli za munhu yeli na haki kamba shaba inogile,
nzewele za munhu yotenda gehile haifaya kinhu chochose.

21 Mbuli za munhu yeli na haki zowafaya wengi,
lakini wabozi ofa kwa kuleka kugelegeza goya.

22 Ganogile ga Mndewa Imulungu gago gogala ugoli,
na hagahanganya na lusikisiki.

23 Munhu mbozi kosang'hana gehile kamba mdawalo,
lakini munhu mwene nzewele kodeng'helela ubala.

24 Choodumba munhu yotenda gehile acho chonda kimulawilile,

lakini choosulukila munhu yeli na haki acho chonda yagweleligwe.

25 Vulavumbi dahabita domsegesa munhu yehile,
lakini yeli na haki kokala milele.

26 Kamba viili siki mgameno hebu yosi mgameso,
vivo viyeli munhu mnyeke kwa mkulu wake.

27 Kumdumba Mndewa Imulungu kokwengeza siku za kuwa mgima,
lakini miyaka ya wanhu osang'hana gehile yokuwa midodo.

28 Tamanilo da munhu yeli na haki dogala deng'ho,
lakini tamanilo da munhu yehile dokwaga bule.

29 Mndewa Imulungu ayo ngome ya wanhu wang'alile,
lakini kowabananga wanhu osang'hana gehile.

30 Wanhu wene haki honda wasegesigwe mwiisi,
lakini watenda gehile honda wakale mwiisi.

31 Mulomo wa munhu mwene haki olava mbuli za ubala,
lakini lulimi lwa munhu yehile lokanhigwa.

32 Milomo ya wanhu wene haki yotanga mbuli zonda zitogoligwe,
lakini milomo ya wanhu osang'hana gehile yolonga gehile.

11

1 Uvizi wa vinhu va kupimila, ngevuzo kwa Mndewa Imulungu,
lakini vipimo vitelele ajo deng'ho jake.

2 Kibuli choilumba na kinyala,
lakini wanhu wahole wana ubala.

3 Wanhu wanogile olongozwa na mbuli za ukweli,
lakini wanhu hawatamaniligwa obanangwa na uvizi.

4 Ugoli haufaya kinhu siku ya ng'hasiliki,
lakini haki yokombola kulawa mwiiifa.

5 Haki ya munhu yelibule kitala yomulongozela nzila igoloke,
lakini wanhu osang'hana gehile ogwa kwa gehile gao wenyego.

6 Ganogile ga wanhu osang'hana ganogile gowakombola,
lakini wanhu hawatamaniligwa onamatwa na kusulukila kwao wenyego.

7 Msang'hana gehile yahafa tamanilo jake najo dosegela,
tamanilo diyekile mzinguvu zake dopotela.

8 Munhu yeli na haki kokomboligwa mmagazo,
msang'hana gehile ayo yonda yengile hanhu hake.

9 Yolema kumtambikila Imulungu kowabananga wayagwe kwa mulomo wake,

lakini yeli na haki kokomboligwa kwa kutanga vinhu.

10 Wanhu wene haki wahapata ganogile buga dodeng'helela,
wasang'hana gehile wahabanangigwa wanhu oguta kwa deng'ho.

11 Buga dotangigwa kwa kumweda kwa wene haki,
lakini donangigwa kwa milomo ya wehile.

12 Yombezeli miyage hagelegeza goya,
lakini munhu mwene nzewele konyamala tuluu.

13 Kidelenya kobemhela kuno kolonga gafisigwe,
lakini yeli na loho ya kutamanilwa kokwika mbuli muumoyo.

14 Isi ilibule vilongozi yogwa,
heli na vilongozi wengi hana tindiwalo.

15 Yoilava kumulihila mgeni deni jake kolumila,
lakini yoihila zamana kana tindiwalo.

16 Mtwanzi mwene moyo unogile kotogoligwa,
na mbigalo mtatali kozahila kupata ugoli wiiyeka.

17 Munhu yeli na bazi koinogeza mwenyego,
lakini munhu msede koilumiza mwenyego.

18 Munhu yehile fungu jake doyopata da uvizi,
lakini yosang'hana ganogile kopata faida ya kweli.

19 Munhu yoiyoha kusang'hana ganogile kokuwa mgima,
lakini yosagula kutenda gehile kofa.

20 Wanhu ogesa gehile, ngevuzo kwa Mndewa Imulungu,
lakini wanhu welibule vitala awo deng'ho jake.

21 Msang'hanaji gehile hadaha kuihonya na nhaguso,
lakini weli na haki okomboligwa.

22 Mtwanzi yanogile yelibule nzewele,
kaigala na zahabu ili mmhula ya nguluwe.

23 Kusulukila kwa wene haki kohelela mna iganogile,
lakini tamanilo da wanhu wehile dohelela mna ukugundumuka.

24 Yolava vinhu vake kwa moyo unogile kokwengezelwa ng'hani,
lakini mgila kobanza kuwa mkiwa.

25 Munhu yolava kwa moyo unogile koneneha,
yomng'weza mazi iyagwe na heyo kong'wezigwa.

26 Wanhu omduwila munhu yofisa ndiya,
lakini omtambikila munhu yochuuza ndiya.

27 Yozahila kusang'hana ganogile kokwengezelwa,
lakini yozahila kusang'hana gehile kopata gehile.

28 Youtamanila ugoli wake kogwa,
yeli na haki konogezigwa kamba jani bisi.

29 Yobomola ng'anda yake mwenyego kosenga beho,
mbozi kokuwa mtumwa wa munhu yeli na ubala.

30 Tunda da munhu yeli na haki uwo ugima,
na yeli na ubala kokema wanhu.

31 Kamba munhu yeli na haki kolihigwa hano mwiisi,
avo msang'hana gehile na mwene nzambi obanza ng'hani.

12

1 Kila munhu yonogelwa kuzumwa konogelwa kutanga vinhu,
lakini yolema kuzumwa ayo zozolo.

2 Munhu yanogile kokoneligwa bazi na Mndewa Imulungu,
lakini yeli na gehile kotagusigwa na Imulungu.

3 Munhu hagangamala kwa kusang'hana gehile,
lakini habule kinhu chonda kimng'ole munhu yeli na haki.

4 Mtwanzi mwene tabiya inogile, taji kwa mkasano wake,
lakini mtwanzi yomgela kinyala mkasano wake kamba kilonda mmizege ya mkasano wake.

5 Magesa ga munhu yosang'hana golondigwa ayo haki,
lakini magesa ga munhu yehile awo uvizi.

6 Mbuli za wehile za ukomaji,
lakini mbuli za munhu yosang'hana ganogile zokombola.

7 Wanhu wehile obanangigwa na kulawanya,
lakini wanhu wa mng'anda za wanhu weli na haki okala.

8 Munhu kotogoligwa kwa nzewele zake,
lakini munhu iyogesa gehile kobezigwa.

9 Vinoga kuwa mkiwa na kuwa msang'hanaji, kubanza munhu yoikweza kana vinhu abaho kabule ndiya.

10 Munhu yeli na haki, kowagesa wanyama wa ukayake,
lakini bazi da munhu yehile usede.

11 Mkulima yoiyoha kulima kana ndiya nyingi,
lakini yokweleleza mbuli hazifaya hagelegeza goya.

12 Wasang'hana gehile osulukila kupata faida kwa kusang'hana gehile,
lakini sina da mwene haki dolela matunda.

13 Munhu yosang'hana gehile konamata kwa uvizi wake mwenyego,
lakini munhu yeli na haki kohonyoka mgamadununzo.

14 Munhu kopata ganogile kwa mbuli za mulomo wake kamba sang'hano ya makono gake viimtunza.

15 Mbozi koyona nzila yake inoga,
lakini yeli na ubala kotegeleza magesa.

16 Mbozi kogundumuka himahima,
lakini mbala kogabezeli maligo.

17 Mulonga kweli kolava usindila wa ukweli,
lakini msindila wa uvizi kolava usindila wa uvizi.

18 Mbuli za chaka chaka zolumiza kamba sime,
lakini mbuli za munhu yeli na ubala zohoneza kilonda.

19 Ukweli okala milele,
lakini uvizi okala kipindi kidodo.

20 Wanhu osang'hana gehile wamema uvizi mmizoyo yao,
lakini waja ogesa tindiwalo wana deng'ho.

21 Weli na haki hawapatigwa na mbuli yoyose ihile,
lakini osang'hana gehile wamema magazo.

22 Mulomo ulonga uvizi, ngevuzo kwa Mndewa Imulungu,
lakini wanhu otamanilwa awo deng'ho jake.

23 Munhu mbala halagusa kutanga kwake vinhu,
lakini wabozi olonga ubozi wao.

24 Kuiyoha komgwaa munhu ukulu,
lakini unyeke omtenda yawe mtumwa.

25 Kunyawanyawa muumoyo komsegesela munhu deng'ho,
lakini mbuli inogile yomsamhusa munhu.

26 Munhu yeli na haki ayo kilongozi wa miyage,
lakini nzila za wasang'hana gehile zowagiza wenyego.

27 Mnyeke honda yapate kiyosaka,
lakini munhu yoiyoha kopata vinhu vingi vinogile.

28 Haki ayo nzila ya ugima,
mnzila ayo kuduhu ifa.

13

1 Mwana yeli na ubala kotegeleza malagizo ga tatake,
lakini yeli na bezi hategeleza viyozumigwa.

2 Munhu yanogile koja ganogile gake kulawa mmulomo wake,
lakini mvizi kokala muusede.

3 Munhu yokaliza mulomo wake kokaliza ugima wake,
lakini mulopo koibananga mwenyego.

4 Mnyeke kosulukila lakini honda yapate kinhu chochose,
lakini yoiyoha koneneha.

5 Yeli na haki kowihila uvizi,
lakini munhu yehile kosang'hana kwa kinyala na bezeli.

6 Haki yomkaliza munhu yosang'hana ganogile,
lakini gehile gomgwisa munhu yeli na nzambi.

7 Munhu imoja koitenda mgoli kumbe kabule kinhu,
na munhu iyagwe koitenda mkiwa kumbe mgoli.

8 Munhu tajili kolondeka kuliha kwa ugoli wake kukaliza ugima wake,
lakini munhu mkiwa hahulika dumbizo.

9 Yeli na haki kong'ala kamba taa,
lakini wasang'hana gehile kamba taa izimika.

10 Kibuli chogala ndwagi,
lakini ubala okala na wanhu waja olonda magesa.

11 Ugoli wa himahima osegela,
lakini yozahila mholemhole kokwengezelwa.

12 Tamanilo hadina vikizwa dolumiza moyo,
lakini tamanilo divikizwe dogala deng'ho.

13 Yobezeli mafundizo koibananga mwenyego,
lakini yogatogola malagizo kogweleligwa nhunza.

14 Mafundizo ga munhu yeli na ubala ayo nzasa ya ugima,
gomtenda munhu yakale kutali na mtego wa ifa.

15 Nzewele zogala kutogoligwa,

lakini nzila ya wasang'hana gehile ya madununzo.

16 Munhu mbala kosang'hana kila kinhu kwa kugelegeza goya,
lakini mbozi kowanzanza ubozi wake.

17 Msenga yehile kowagela wanhu mmagazo,
lakini msenga yanogile kogala tindiwalo.

18 Ukiwa na kinyala vompata ija yogalema mafundizo,
lakini ija yotogola kuzumigwa kotogoligwa.

19 Kupata gaja gousulukila koudeng'heza moyo,
avo wabozi ogevuzika kuinega na gehile.

20 Yoilumba na mbala na heyo kokuwa mbala,
lakini yoilumba na wabozi kolumila.

21 Wene nzambi opata mikubulo,
lakini weli na haki opata ganogile.

22 Munhu yanogile kowalekela uhazi unogile ulelo wake,
lakini ugoli wa wene nzambi wekiligwa weli na haki.

23 Mgunda wa mkiwa odaha kulela ndiya nyingi,
lakini wanhu wazulumati osegesa ndiya yose.

24 Yoleka kumzuma mwanage kwa mbalati hamnogela,
lakini yomnogela mwanage komzuma.

25 Yeli na haki kana ndiya ya kumwenela,
lakini munda wa munhu yehile ogaya kwa nzala.

14

1 Mtwanzi mbala koigangamiza ng'anda yake,
lakini mtwanzi mbozi koibomola kwa makono gake mwenyego.

2 Yogenda mnzila igoloke komdumba Mndewa Imulungu,
lakini waja okweleleza nzila ihile ombezeli Imulungu.

3 Mbozi kokobozigwa kwa mbuli zake za kuitapa,
lakini yeli na ubala kokalizigwa na mbuli zake.

4 Kamba habule ng'ombe wa kulimila kuduhu ndiya nyingi,
ndiya nyingi yopatikana kwa nguvu za ng'ombe wa kulimila.

5 Msindila yotamaniligwa halonga uvizi,
lakini msindila hatamaniligwa kolonga uvizi.

6 Yeli na bezi kouzahila ubala na honda yaupate bule,
lakini yeli na nzewele kopata kutanga vinhu kwa kubuha.

7 Segela himahima hanhu hayeli mbozi,
kwavija kabule mbuli za kutanga vinhu.

8 Nzewele za munhu mbala zomgwaa kutanga goya nzila yake,
lakini ubozi wa wabozi owavizila mwenyego.

9 Wabozi oideng'helela nzambi,
lakini wanhu weli na haki onogeligwa na Imulungu.

10 Moyo otanga usungu wake wenyego,
mgeni hadaha kuilumba na deng'ho jake.

11 Ng'anda ya munhu yosang'hana gehile yobomoligwa,
lakini kibanda cha munhu yeli na haki chogangamizwa.

12 Hana nzila yokoneka kamba inoga kwa munhu,
lakini kuuhelelo yolongoza mwiiifa.

13 Kunyunyuwala kodaha kufisigwa kwa daba,
dahesha deng'ho kokwiza kunyunyuwala.

14 Munhu yohinduka mnzila ihile kopata matunda ga nzila zake,
na munhu yanogile kopata matunda kwa mbuli zake.

15 Zozolo kotogola kila mbuli yonda yalongeligwe,
lakini mbala kogelegeza viyochola.

16 Yeli na ubala koiteganya na koinega kutali na gehile,
lakini zozolo hagelegeza na koitapa.

17 Yogundumuka himahima kosang'hana ubozi,
na munhu yopanga gehile kokwihiligwa.

18 Mizozolo ohazi ubozi,

lakini wabala ogweleligwa taji da kutanga vinhu.

19 Wanhu osang'hana gehile ofugama kuulongozi wa wanhu wanogile,
na wanhu wehile ofugama hana imilango ya wene haki.

20 Mkiwa kokwihiligwa hata na wayage,
lakini tajili kana mbwiga wengi.

21 Yombezeli miyage kana nzambi,
lakini kamweda munhu yomgesa mkiwa.

22 Yoitanda kusang'hana gehile ayo kobananga,
Waja oitanda kusang'hana ganogile obokela unogelo hawishaga na kutamanilwa.

23 Kuiyoha mna ikila sang'hano kogala kumweda,
lakini lomo mtindi dogala ukiwa.

24 Ugoli dijo taji da weli na ubala,
lakini ubozi acho kikumbi cha wabozi.

25 Msindila wa ukweli koukombola ugima,
lakini mulonga uvizi koviza.

26 Yomdumba Mndewa Imulungu kana tamanilo ditelele,
na wanage okuwa na hanhu ha kukimbilila.

27 Kumdumba Mndewa Imulungu ayo nzasa ya ugima,
yonda imuhonye munhu na mitego ya ifa.

28 Ukulu wa mndewa awo wingi wa wanhu zake,

lakini bila wanhu utawala obanangika.

29 Munhu yoleka kugevuzika himahima kotanga goya,
yogevuzika himahima kolagusa ubozi.

30 Tindiwalo muumoyo domgwaa munhu ugima,
lakini migongo yoja mizege.

31 Yombezeli mkiwa komuliga yamulumbile,
lakini munhu yomonela bazi ngaengae komtogola Imulungu.

32 Yosang'hana gehile konangigwa na gehile gake,
lakini yeli na haki kana hanhu ha kukimbilila mwiiifa yake.

33 Ubala okala kwa munhu mwene nzewele,
lakini yamwabule muumoyo wa mbozi.

34 Haki yoigwaa ukulu isi,
lakini nzambi makungu kwa isi.

35 Mndewa konogezwa na msang'hanaji yosang'hana kwa nzewele,
lakini ng'hasiliki yake yowapata wanhu ogala kinyala.

15

1 Ng'hasiliki yokwisha, kwa kwidika kwa uhole,
lakini mbuli ilumiza yogala ng'hasiliki.

2 Lulimi lwa munhu yeli na ubala lolonga goya mbuli za kutanga vinhu,

lakini kulawa mmulomo wa munhu mbozi kokwita ubozi.

3 Meso ga Mndewa Imulungu golola kila kinhu,
gomulola munhu yanogile na yehile.

4 Lulimi luhole chanduso cha ugima,
lakini lulimi lwihile lonanga moyo.

5 Mbozi kobezeli kuzumwa na tatake,
lakini yotogola kuzumigwa mbala.

6 Mng'anda ya munhu yeli na haki mna ugoli mwingi,
lakini vinhu va wanhu osang'hana gehile vogala madununzo.

7 Milomo ya wene ubala yobwililisa kutanga vinhu,
lakini mizoyo ya wabozi haili vivo bule.

8 Nhosa za wasang'hana gehile, ngevuzo kwa Mndewa Imulungu,
lakini kupula kwa munhu yeli na haki ajo deng'ho da Imulungu.

9 Nzila za wasang'hana gehile, ngevuzo kwa Mndewa Imulungu,
lakini Imulungu kowanogela waja okweleleza haki.

10 Nhaguso ng'hulu ikigwa mbuli ya waja oleka nzila igoloke,
munhu yogevuzika mbuli ya kuzumwa kofa.

11 Kamba Mndewa Imulungu kogatanga geli Kuzimu na Kuubananzi,
vino koleka kugatanga geli mmizoyo ya wanhu?

12 Yeli na bezi halonda kuzumigwa,
halonda kuifunza kwa wene ubala.

13 Moyo uli na deng'ho okitenda kihanga kisamhuke,
lakini usungu olumiza loho.

14 Moyo wa munhu mwene nzewele ozahila kutanga vinhu,
lakini mulomo wa mbozi oja ubozi.

15 Munhu yodununzigwa kila siku kumwake iha,
lakini kwa yeli na deng'ho kila siku nyimwilinyimwili.

16 Vinoga kuwa na vinhu kidogo kuno komdumba Mndewa Imulungu,
kubanza kuwa na vinhu vingi kuno kodununzika.

17 Vinoga kuja ndiya mwanza umoja na sunga hanhu kuli na unogelwa,
kubanza nyimwilinyimwili ya ng'ombe yanonile kuno moihila.

18 Munhu yogevuzika himahima kogala ndwagi,
lakini yoleka kugevuzika himahima kolamula ndwagi.

19 Nzila ya mnyeke imema miba,
lakini nzila ya munhu yosang'hana ganogile ng'hulu.

20 Mwana yeli na ubala komgwaa deng'ho tatake,
lakini mbozi kombezeli mamake.

21 Ubozi deng'ho kwa munhu hagelegeza goya,
lakini munhu yotanga goya kosagula nzila igoloke.

22 Mipango yonangika kwa kuswela magesa,
lakini magesa ga wanhu wengi govikiza mipango.

23 Kwidika goya kogala deng'ho,
mbuli ilongigwa mkipindi chake yofaya!

24 Nzila ya mwene nzewele yolozela uchanha kuli na ugima,
ili yainege na kuzimu.

25 Mndewa Imulungu kozibomola ng'anda za weli na kibuli,
lakini kozikaliza mbaka za mgane.

26 Magesa gehile, ngevuzo kwa Mndewa Imulungu,
ila mbuli zinogile nzelu.

27 Yosulukila faida ya ubokaji kowadununza wanhu wa mng'anda mwake,
lakini yodigevuzikila hongo kokuwa mgima.

28 Moyo wa munhu yeli na haki ogelegeza vonda yedike,
lakini mulomo wa munhu yehile okwita gehile.

29 Mndewa Imulungu kakutali na wasang'hana gehile,
lakini kowategeleza waja weli na haki.

30 Kihanga kisamhuke chounogeza moyo,
mbuli zinogile zounogeza moyo.

31 Munhu yotegeleza kuzumigwa kunogile,
kahamoja na weli na ubala.

32 Yolema kufunzigwa koibezeli mwenyego,
lakini yotogola kuzumwa kolonda nzewele.

33 Kumdumba Mndewa Imulungu ago mafundizo ga ubala,
ung'hali ukulu haunakwiza tanhu olongola uhole.

16

1 Munhu kopanga mipango yake mmoyo,
lakini majibu ga lulimi golawa kwa Mndewa Imulungu.

2 Munhu kokona nzila zake zose zinoga mgameso gake,
lakini Mndewa Imulungu ayo yopima gaja geli mmoyo wa munhu.

3 Mtamanile Mndewa Imulungu mzisang'hano zako,
na heyo koivikiza mipango yako yose.

4 Mndewa Imulungu kalumba kila kinhu kamba viyalondile,
hata wanhu wehile kwa siku ya gehile.

5 Kila munhu yeli na moyo wa kibuli, ngevuzo kwa Mndewa Imulungu,
kweli munhu kamba ayo honda yalekigwe kutagusigwa.

6 Kwa unogelo hawishaga na kutamanilwa munhu kosegesiligwa nzambi,
kwa kumdumba Mndewa Imulungu koinega na gehile.

7 Mndewa Imulungu yahanogelwa na nzila za munhu,
kowatenda waja omwihila wawe mbwiga zake.

8 Vinoga kupata vinhu kidogo kwa haki,
kubanza kuwa na vinhu vingi kwa uzulumati.

9 Moyo wa munhu ogelegeza nzila yake,
lakini Mndewa Imulungu kolongoza hatuwa zake.

10 Mndewa kosang'hana mbuli kwa kulongozigwa na Mndewa Imulungu,
yahalava nhaguso habananga.

11 Vipimo na mizani ya haki volawa kwa Mndewa Imulungu,
mabwe gose geli mmifuko yakupimila ayo sang'hano yake.

12 Ngevuzo kwa wandewa kutenda gehile,
kwavija kigoda cha undewa chogangamala kwa haki.

13 Mndewa konogelwa na munhu yolonga haki,
na komnogela munhu yolonga ukweli.

14 Ng'hasiliki ya mndewa kamba msenga wa ifa,
lakini munhu yeli na ubala koihoza.

15 Kihanga cha mndewa chahang'ala kuna ugima,
unogelwa wake kamba wingu da masika.

16 Kuwa na ubala kunoga kubanza zahabu,
kuwa na nzewele kunoga kubanza shaba.

17 Nzila ya wanhu weli na haki yoinega na gehile,
yoilola goya nzila yake koulola goya ugima wake.

18 Kibuli chogala kubanangigwa,
kuitapa kogala kugwa.

19 Vinoga kuwa muhole hamoja na wakiwa,
kubanza kuigolelela vinhu va ubokaji hamoja na weli na kibuli.

20 Yogagoga malagizo komweda,
kamweda munhu ija yomtamanila Mndewa Imulungu.

21 Yeli na ubala muumoyo wake kokemigwa munhu mwene nzewele,
umulile wa mbuli zake owakema wanhu.

22 Nzewele ayo nzasa ya ugima kwa munhu yeli nayo,
lakini wabozi otagusigwa kwa ubozi wao.

23 Moyo wa munhu yeli na ubala omulongoza kugelegeza yang'hali hanalonga,
kosang'hana mbuli zake zikeme wanhu.

24 Mbuli zinogile ziigala na uki,
zamulile muumoyo na zolugwaa nguvu lukuli.

25 Hana nzila yokoneka kamba inoga kwa munhu,
lakini uhelelo wake mwiiifa.

26 Kusulukila ndiya komtenda munhu yasang'hane sang'hano,
kwavija nzala yake yomtenda yagendelele kusang'hana.

27 Munhu yehile kogelegeza kusang'hana gehile,
mbuli zake kamba moto usakaza.

28 Munhu mvizi kogala ndwagi,
kidelenya kowagola mbwiga.

29 Munhu msede komuhembekeza miyage,
yamulongoze mwiinzila ihile.

30 Yombwibwidula siso katanda gehile,
na yominula mulomo kolonda kusang'hana gehile.

31 Kulawa uhenga taji da ukulu,
okoneka mwiinzila ya haki.

32 Yoleka kugevuzika himahima vinoga kubanza munhu yeli na nguvu,

yoitawala loho yake kanoga kubanza munhu yo-
diboka buga.

33 Simbi yobwanhigwa ili gatangigwe gonda
galawilile,
lakini Mndewa Imulungu ayo yolamula.

17

1 Vinoga kuja gate dinyalile kuditindiwalo,
kubanza kukala mwiing'anda ya nyimwiliny-
imwili ili na ndwagi.

2 Mtumwa mbala kosola hanhu ha mwana yogela
kinyala,
kopata uhazi mwiing'anda ya wanhu awo.

3 Zahabu na shaba vopimigwa muumoto,
lakini Mndewa Imulungu ayo yopima mizoyo ya
wanhu.

4 Yosang'hana mbuli zihile kotegeleza gehile,
mvizi kotegeleza mbuli za uvizi.

5 Yomzeha mkiwa, komuliga yamulumbile,
na yoideng'helela ndilo honda yalekigwe kuta-
gusigwa.

6 Wavele oigodela wazukulu zao,
wana oigodela tata zao.

7 Mbuli zinogile hazikala mmulomo wa munhu
hakona kinyala kutenda gehile,
vivo viili mbuli za uvizi hazidaha kukala kwa
kilongozi.

8 Munhu yolava hongo kaigala na hilizi,
kogelegeza kamba kila choyosang'hana kopata.

9 Yogela kumgongo gehile ga wayage kogala umbwiga,
lakini yokumbusa gehile kougola umbwiga.

10 Kuzumigwa kwa munhu yotanga goya kokwingila ng'hani muumoyo,
kubanza mikubulo gana kwa mbozi.

11 Goyogelegeza munhu yosang'hana gehile kulema ganogile,
msenga msede kotumigwa kumwake.

12 Vinoga kuiting'hana na simba mtwanzi yabokigwe wanage,
kubanza kuiting'hana na mbozi muubozi wake.

13 Yobweleza gehile hanhu ha ganogile,
gehile hagamala mwiing'anda yake.

14 Kusonga ugomvi kuigala na kugavugulila mazi,
avo lekeni ugomvi ung'hali haunakangala.

15 Kumuleka msang'hana gehile na kumtagusa mwene haki,
gose mabili gomgevuza Mndewa Imulungu.

16 Yofaya choni kwa mbozi kuwa na sente mmakono gake za kugulila ubala,
kuno heyo mwenyego kabule nzewele?

17 Mbwiga wa kweli ayo mbwiga siku zose,

ndugu kavumbuka ili yakutaze kipindi cha madununzo.

18 Munhu hagelegeza goya koika lahani kwa deni da munhu iyagwe.

19 Yonogelwa na ndwagi konogelwa na nzambi,
yoitapa koizahililila gehile.

20 Munhu yeli na moyo wa usede honda yapate ganogile,
na yolonga uvizi kopata mikubulo.

21 Mwana zozolo mzigo kwa tatake,
na tata wa mwana hakona kinyala kutenda gehile kabule deng'ho.

22 Kuwa na deng'ho muumoyo ayo dawa,
lakini moyo uli na lusikisiki lousokeza lukuli.

23 Munhu yehile kobokela hongo kinyelegezi,
ili yagize haki.

24 Munhu mwene nzewele meso gake golola ubala,
lakini meso ga mbozi gowegesela kila hanhu mwiisi.

25 Mwana mbozi mzigo kwa tatake,
na usungu kwa mamake yamulelile.

26 Havinogile kumtoza fidiya munhu yelibule kitala,
hebu kuwatowa mbalati wanhu wene haki.

27 Yoikimila kulonga kotanga vinhu,
na munhu muhole kana nzewele.
28 Hata mbozi yahanyamala kokoneka kana ubala,
yahaukimila mulomo wake kokoneka kana nzewele.

18

1 Yoinega na wayage kozahila gaja gomnogeza heyo mwenyego,
kolema magesa ganogile.

2 Mbozi hanogelwa na nzewele,
lakini kodeng'helela kulonga magesa gake mwenyego.

3 Munhu yehile yaheza, kokwiza na bezi,
kokwiza hamoja na ukuduzi na kinyala.

4 Mbuli za munhu kamba kisima cha mazi,
ubala wa munhu kamba kiloka kikilima mazi.

5 Havinogile kulola kihanga cha munhu yehile mkitala,
na kumwima haki munhu yelibule kitala.

6 Mbuli za mbozi zogala ndwagi,
kila mbuli yonda yalonge yogala kutoigwa.

7 Mulomo wa mbozi ombananga mwenyego,
mulomo wake mtego wakumnamata mwenyego.

8 Mbuli za kidelenya kamba ndiya inogile,
ikwingila mbaka muutumbo.

9 Munhu mnyeke mzisang'hano zake,
ndugu yake mnangaji.

10 Twaga da Mndewa Imulungu ayo ngome igangamale,
yeli na haki koikimbilila yakawe na tindiwalo.

11 Munhu mgoli kogizaga vinhu viyeli navo ayo ngome yake,
kogizaga kamba awo luwa mtali omtaza.

12 Kuitapa kwa moyo kogala kunangigwa,
lakini uhole ogala kutegelezwa.

13 Heyo yokwidika bila kutegeleza,
awo ubozi na kinhu kigela kinyala.

14 Loho ya munhu yodaha kusitamili utamu,
lakini moyo kamba wabule tamanilo ositamili vilihi?

15 Moyo wa munhu mwene nzewele olonda kutanga vinhu ng'hani,
gwiti da mwene ubala dozahila kutanga vinhu ng'hani.

16 Nhunza yomvugulila munhu milango,
yodaha kumvikiza kwa munhu mkulu.

17 Munhu wa ichanduso kusonga kuiyalala kokoneka kana haki,
mbaka iyagwe yeze na yamuuze.

18 Kubwanha simbi kosegesa kuibamilila,

kolamula hagati ya wakulu oihuma.

19 Ndugu yatendeligwe gehile mdala kubanza buga dizungulusiligwe luwa,
ndwagi kamba ngome ili na mhalalingwe.

20 Inda ya munhu yokwiguta mbuli zilawa mmulomo wake,
kokwiguta ndiya ilawa mmulomo wake.

21 Lulimi luna udahi wa kugala ifa na ugima,
na waja onogelwa kuusang'hanila oja matunda gake.

22 Munhu yozahila mwehe kozahila kinhu kinogile,
na kopata ganogile kulawa kwa Mndewa Imulungu.

23 Mkiwa kopula kwa uhole,
lakini mgoli kokwidika kwa kukomhoka.

24 Mbwiga wengi odaha kumbananga munhu,
lakini hana mbwiga koilumba na munhu kubanza ndugu.

19

1 Vinoga kwa mkiwa yogenda mnzila igoloke,
kubanza mbozi yolonga mbuli hazifaya.

2 Havifaya bule munhu kuleka kutanga vinhu,
na munhu yotembela himahima koikwala.

3 Munhu koibananga mwenyego kwa ubozi wake,

na moyo wake omgevuza Mndewa Imulungu.

4 Ugoli omtenda munhu yawe na mbwiga wengi,
lakini mkiwa kolekigwa na mbwiga zake.

5 Msindila wa uvizi honda yalekigwe kutagusigwa,
yolonga uvizi honda yahonyigwe.

6 Wanhu wengi oifeka feka kwa iwakulu,
kila munhu kolonda umbwiga na munhu yolava nhunza.

7 Mkiwa kokwihiligwa na ndugu zake,
mbwiga zake omuleka, hata yahawahembekeza vilihi honda yawapate.

8 Yeli na ubala koinogela loho yake,
munhu mwene nzewele kopata ganogile.

9 Msindila wa uvizi honda yalekigwe kutagusigwa,
na yolonga uvizi kobanangigwa.

10 Haifaya kwa mbozi kukala kwa kuja uhondo,
vokwiha ng'hani kwa mtumwa kuwatawala wakulu zake.

11 Yeli na nzewele hagevuzika himahima,
kuzigela kumgongo mbuli za wanhu awo ukulu wake.

12 Ng'hasiliki ya mndewa kamba simba yong'ula,
lakini unogelwa wake kamba tungwe uchanha ya minoga.

13 Mwana mbozi zumozumo kwa tatake,
na ugomvi wa mtwanzi kamba mawaga ga mvula hagamala.

14 Ng'anda na ugoli awo uhazi munhu kopata kwa tatake,
lakini mtwanzi yeli na nzewele munhu kogweleligwa na Mndewa Imulungu.

15 Unyeke omgela munhu muutulo mkulu,
munhu mnyeke kodununzika na nzala.

16 Yogagoga malagizo kowika goya ugima wake,
yogabezeli malagizo kofa.

17 Yomtaza mkiwa komkopesha Mndewa Imulungu,
Imulungu komuliha kwa unogelwa wake unogile.

18 Mzume mwanago tamanilo ding'hali baho,
lakini sambi umzume mbaka umbanange.

19 Munhu yeli na ng'hasiliki ng'hulu kopata nhaguso,
kwavija wahamulekela mwanza umoja kolondigwa umulekele kabili.

20 Tegeleza magesa na ubokele kuzumwa,
ili kuuhelelo upate ubala.

21 Munhu kopanga mipango yake muumoyo,
lakini choyogesa Mndewa Imulungu acho chonda kiwe.

22 Kinhu kisulukiligwa kwa munhu kuta-maniligwa,
vinoga kwa munhu kuwa mkiwa kubanza kuwa mvizi.

23 Kumdumba Mndewa Imulungu kogala ugima,
yomdumba kotendigwa yabwihile,
na honda yapate gehile gogose.

24 Munhu mnyeke kogela mkono mwiisahani,
lakini hagala mbaka mmulomo.

25 Mkoboze munhu yeli na bezi ili zozolo yapate ubala,
mzume munhu mwene nzewele, na heyo kopata kutanga vinhu.

26 Yomdununza tatake na kumuwinga mamake,
mwana hafaya na kogela kinyala.

27 Mwanangu, wahaleka kugoga kuzumwa kwangu,
kosinhukila kwagiza mbuli za kutanga vinhu.

28 Msindila hafaya koibezeli haki,
na mulomo wa munhu yehile omeza gehile.

29 Nhaguso ikigwa mwaka kwa waja weli na bezi,
mbalati zikigwa kuzabula migongo ya wabozi.

20

1 Divai yomtenda munhu yawe na bezi, na ugimbi ogala ugomvi,

munhu yoyose yonogeligwa na vinhu avo kabule ubala.

2 Ng'hasiliki ya mndewa yokuwa kamba simba yong'ula,
munhu yomgevuza haulonda ugima wake.

3 Munhu kuinega na ugomvi yogala kutegelezigwa kumwake,
kwavija wabozi awo ogomba.

4 Mnyeke halima kipindi cha kulima,
kipindi cha kusenga kozahila lakini honda yapate kinhu.

5 Magesa ga munhu gaifisa kamba kidibo cha mazi,
lakini munhu mwene nzewele kodaha kugadeha.

6 Wanhu wengi oigoda kamba wana unogelo hawishaga,
lakini munhu yotamaniligwa kopatikana kwahi?

7 Munhu mwene haki kogenda mnzila igoloke,
wanage kumwande otendeligwa ganogile.

8 Mndewa yokala mkigoda cha nhaguso,
kogabeta gehile gose kwa meso gake.

9 Nani yodaha kulonga, “Nisunha zoyo jangu,
ning'ala na nzambi zangu?”

10 Vinhu mbasakanyo mbasakanyo va uvizi va kupimila,

ngevuzo kwa Mndewa Imulungu.

11 Mwana kotangigwa kwa sang'hano zake,
kamba sang'hano yake inoga na ya kweli.

12 Gwiti dihulika na siso dilola,
vose vibili kavisang'hana Mndewa Imulungu.

13 Sambi uunogele utulo, sambi uwe mkiwa,
uwe meso na gweye kokuwa na ndiya nyingi.

14 Munhu yogula koiyalala, “Hakifaya, hakifaya”
Lakini yahasegela koitapa kahunguzilwa bei.

15 Hana zahabu na mabwe mengi ga bei ng'hulu,
lakini kinhu kifaya ng'hani mbuli za kutanga vinhu.

16 Munhu yahaiduwila kumwikila lahani mgeni sola kiwalo chake,
kigoge kiwalo acho mbaka yalihe lahani iyamwikile mgeni.

17 Ndiya ilondigwa kwa uvizi yamulile,
lakini kumwande mulomo okuwa umema misanga.

18 Mipango yopangigwa kwa kuiuza tanhu,
wahalonda kusonga ng'hondo kolondigwa tanhu upate magesa kulawa kwa wanhu wayagwe.

19 Kidelenya hafisa mbuli,
avo ukale kutali na munhu mulopo.

20 Yomduwila tatake hebu mamake,
taa yake yozimika mdiziza kulu.

21 Uhazi upatikane himahima haichanduso,
honda uwe kinhu kinogile kuuhelelo.

22 Sambi ulonge, “Noliha gehile ganhendeligwe.”
Mbete Mndewa Imulungu na heyo kokutaza.

23 Vipimo va uvizi, ngevuzo kwa Mndewa Imulungu,
vinhu va kupimila va uvizi havinogile bule.

24 Munhu kolongozwa na Mndewa Imulungu,
vino munhu kodahaze kutanga goya nzila yake?

25 Okuwa mtego kwa munhu kulonga himahima kolava kinhu kwa Mndewa Imulungu,
abaho ako kumwande kidogo kogelegeza kabili kuiduwila kwake.

26 Mndewa yeli na ubala kowabeta wehile na kowakoboza bila kuwonela bazi.

27 Choogesa munhu ayo taa ya Mndewa Imulungu,
komulolela munhu geli mgati.

28 Unogelo na kutamaniligwa vomwika goya mndewa,
kwa unogelo wake kigoda chake chokala goya.

29 Ukulu wa wabwanga azo nguvu zao,
ukulu wa wavele uhenga uli mmapala.

30 Nhaguso ilumiza kamba dawa ya kusegesa gehile,
mbalati yosunha moyo mbaka mgati.

21

1 Moyo wa mndewa wammakono ga Mndewa Imulungu,
koulongoza kamba muloka wa mazi, kokose koy-olonda.

2 Munhu kokona nzila zake zose zinoga mgameso gake,
lakini Mndewa Imulungu ayo yopima gaja geli mmoyo wa munhu.

3 Kusang'hana ganogile na ga haki,
komnogeza Mndewa Imulungu kubanza nhosa.

4 Meso ga kibuli na zoyo da kuitapa,
volagusa nzambi ya wanhu wehile.

5 Magesa ga munhu yoiyoha kusang'hana gogala ugoli mkulu,
lakini kila munhu yopapalika kupata vinhu kopata ukiwa.

6 Ugoli upatika kwa uvizi,
kamba yosi dibita na mtego wa ifa.

7 Usede wa wanhu wehile owabananga,
kwavija olema kusang'hana mbuli za haki.

8 Nzila ya munhu yeli na kitala iha,
lakini tabiya ya munhu yelibule kitala inoga.

9 Vinoga kukala uchanha mumgwazo wa kiswili,
kubanza kukala mwiing'anda ya mtwanzi mgomvi.

10 Choogesa munhu yehile kusang'hana gehile,
kabule bazi hata kwa miyage.

11 Munhu yeli na bezi yahakobozigwa, zozolo kopata ubala,
munhu yeli na ubala yahafunzigwa kopata kutanga vinhu.

12 Imulungu mwene haki kogatanga gowosang'hana wehile mzing'anda zao,
kowagwisa wehile na kuwabananga.

13 Yosila magwiti ili sikuyahulike kililo cha mkiwa,
na heyo vivija vonda yalile honda yategelezigwe.

14 Ng'hasiliki yohozigwa na nhunza ya kinyelegezi,
hongo dilavigwa kwa kinyelegezi dohoza ng'hasiliki.

15 Haki yahatendeka wanhu wanogile odeng'helela,
lakini wanhu wehile odumba.

16 Munhu yokala kutali na nzila ya nzewele,
kobwihila mumting'hano wa wanhu wafile.

17 Yonogelwa kuhozoga kokuwa mkiwa,
yonogelwa na ugimbi na kuja honda yawe mgoli.

18 Msang'hana gehile kopata kubulo jake na honda dimpate munhu mwene haki,
mbananzi kotagusigwa hanhu ha munhu yatelele.

19 Vinoga kukala kuluwala,
kubanza kukala na mtwanzi mgomvi na yeli na ndwagi.

20 Ukae kwa munhu yeli na ubala muna vinhu va bei ng'hulu,
lakini mbozi komeza vinhu vake vose.

21 Yozahila haki na kuwa na bazi,
kokala siku nyingi na komweda na kugweleligwa ukulu.

22 Munhu yeli na ubala kovamila buga da wanhu wene nguvu,
na kobomola ngome ziwotamanila.

23 Munhu youkimila mulomo wake na lulimi lwake,
koinega na madununzo.

24 Munhu yeli na bezi na kuitapa twaga jake, “Mkuduzi”
Kosang'hana mbuli kwa kuitapa na kibuli kiyelinacho.

25 Kusulukila ng'hani kwa mnyeke kokuwa ifa yake,
kwavija mikono yake yolema kusang'hana.

26 Imisi ngima msang'hana gehile kosulukila kupata kinhu,
lakini yeli na haki kolava kwa unogelwa.

27 Nhosa ya msang'hana gehile, ngevuzo,
yogevuza ng'hani yahailava kwa gehile.

28 Msindila wa uvizi kobanangigwa,
ila munhu yahulike goya kolonga mbuli zizija.

29 Munhu yehile koilagusa kamba galu,
lakini munhu yotanga goya kogelegeza vinogile mbuli zake.

30 Haduhu ubala hebu nzewele hebu magesa ga wanhu,
godaha kumuhuma Mndewa Imulungu.

31 Falasi kotandigwa goya mbuli ya siku ya ng'hondo,
lakini mhumo yolawa kwa Mndewa Imulungu.

22

1 Vinoga kuwa na sifa inogile kubanza ugoli,
unogelwa unoga kubanza shaba na zahabu.

2 Mgoli na mkiwa wose kinhu kimoja,
wose wabili Mndewa Imulungu ayo yawalumbile.

3 Munhu mbala yahagona gehile koifisa,
lakini mizozolo olawa kunze wakalumile.

4 Wahamdumba Mndewa Imulungu na kuwa muhole,
kopata nhunza na kutogoligwa na ugima.

5 Nzila ya wanhu wehile imema miba na mitego,
heyo yoika goya loho yake kokuwa kutali nayo.

6 Mfunze mwanago viilondeka kukala goya,
na heyo honda yaisemwe nzila ayo muuvele.

7 Tajili komtawala mkiwa,
munhu yokopa, mtumwa wa munhu yokopesha.

8 Yonogelwa na gehile kosenga magazo,
na udahi wake wa kusang'hana gehile omala.

9 Munhu yeli na moyo wa kulava komweda,
kwavija kowagwaa wakiwa ndiya yake.

10 Muwinge munhu yeli na bezi na ndwagi yosegela,
ugomvi na maligo vokuwa habule.

11 Yonogela moyo unogile na mbuli zake zogala ganogile,
kokuwa mbwiga wa mndewa.

12 Mndewa Imulungu kokaliza kutanga vinhu,
lakini kozigwisa mbuli za wanhu wavizi.

13 Munhu mnyeke kolonga,
“Sidaha kulawa kunze,
kuna simba ako konikoma.”

14 Mulomo wa mgoni kolongo tali,
yokwihiligwa na Mndewa Imulungu kotumbukila mumo.

15 Mwana konogelwa na mbuli za kibozi muumoyo wake,
lakini wahamzuma kwa mbalati komsegesela gago.

16 Yowadununza wakiwa ili yongeze ugoli wake,
na yowagwaa nhunza wagoli, wose wabili ohelela muukiwa.

Mbuli za wanhu weli na ubala

17 Tega gwiti uhulike mbuli za wanhu weli na ubala,
vugula moyo wako utange vinhu vangu.
18 Vinoga kamba kogeka mgati ya moyo wako,
na kugeka mmulomo wako.
19 Ili tamanilo jako diwe kwa Mndewa Imulungu,
lelo nikufundiza gweye gano, ona gweye.
20 Nikwandikila nongezi malongo madatu,
ulonzi wa magesa ganogile na kutanga vinhu,
21 ili kukufunza mbuli za ukweli,
umbwezele munhu yakutumile mbuli za ukweli.

Nongezi ya 1

22 Sikuumzulumu mkiwa kwavija heyo mkiwa,
na sikuumwime haki munhu yelibule kinhu mkitala.
23 Kwavija Mndewa Imulungu kowagombela,
kowaboka ugima wao awo owadununza.

Nongezi ya 2

24 Sikuutende umbwiga na munhu yogundumuka himahima,
na sikuuilumbe na munhu yogundumuka ng'hani,
25 sambi uifunze nzila zake,

na kuinamata mumtego.

Nongezi ya 3

26 Sikuuwe imoja wa kuika zamana,
hebu kuika lahani kwa madeni ga wanhu,
27 kamba kwabule kinhu cha kuliha,
hata lusazi lwako luuwasila olusola.

Nongezi ya 4

28 Sikuusegese zimbaka za umwaka,
zikigwe na iwahenga zako.

Nongezi ya 5

29 Tanhu mulole munhu mwene nzewele mzisang'hano zake.
Ayo kowasang'hanila wandewa, hawasang'hanila wasumbwa.

23

Nongezi ya 6

1 Wahakala hamoja na mtawala kuna indiya,
mulole heyo yeli kuulongozi wako.
2 Ikimile ng'hani kusulukila kwako ndiya,
hata kamba gweye kujaga ng'hani.
3 Sikuusulukile ndiya zake zinogile,
vodaha kukuvizila.

Nongezi ya 7

4 Sambi uigaze kuzahila ugoli,
uwe na nzewele na leka kutenda avo.
5 Kufing'hiliza na kufumbula ugoli ulawanya,
kamba ota mbawa,
uguluka kuulanga kamba mhungu.

Nongezi ya 8

6 Sambi uje lujo lwa munhu mgila,

na sambi usulukile ndiya zake zinogile,
7 kwavija moyo wake opeta chuuja.
Kokulongela, “Diya na ing'wa!”
Lakini moyo wake hauli hamoja na gweye.
8 Kodeka kija kiudile,
na mbuli zose ziulavile za kumtogola zokuwa bule.

Nongezi ya 9

9 Sikuulonge mbuli zako hamoja na mbozi,
kwavija kozibezeli mbuli zako za nzewele.

Nongezi ya 10

10 Sambi usegese zimbaka za umwaka,
hebu kuwaboka wakiwa migunda yao,
11 kwavija Imulungu ayo mkombola wao, kana udahi,
koigombela haki yao na gweye kokoneka kubananga.

Nongezi ya 11

12 Tumia nzewele zako kukweleleza kuzumwa,
tumia magwiti gako kuhulika mbuli za kutanga vinhu.

Nongezi ya 12

13 Sambi uleke kumzuma mwana,
wahamzabula mbalati hafa bule.
14 Wahamzabula mbalati,
koukombola ugima wake na kuzimu.

Nongezi ya 13

15 Mwanangu, kamba moyo wako wahawa na ubala,
moyo wangu vivija okuwa na deng'ho.
16 Moyo wangu odeng'helela,

mulomo wako wahalonga mbuli zinogile.

Nongezi ya 14

17 Moyo wako sambi uwonele migongo weli na nzambi,
lakini gweye gendelela kumdumba Mndewa Imulungu siku zose.
18 Kweli kuna siku zinogile ako kumwande,
na tamanilo jako honda jage bule.

Nongezi ya 15

19 Tegeleza mwanangu, uwe na ubala,
na ulongoze moyo wako mwiinzila inogile.
20 Sambi uwe imoja wa wang'waji ugimbi,
na wamelo wa kulonda nyama,
21 kwavija wang'waji na wamelo ohelela muukiwa,
na utulo owatenda wavale viwalo videgeke.

Nongezi ya 16

22 Mtegeleze tatako yakulelile,
sambi umbezeli mamako yahawa mvele.
23 Gula ukweli, sambi uuchuuze,
gula ubala na mafundizo na nzewele,
24 Tata wa mwana yeli na haki komema deng'ho,
na yolela mwana yeli na ubala kodeng'helela.
25 Wanogeze tatako na mamako,
mamako yakulelile yadeng'helele.

Nongezi ya 17

26 Mwanangu, nitegeleze kwa moyo wako wose,
meso gako gakweleleze nzila zangu.
27 Mtwanzi mgoni kaigala na kolongo tali,
mwehe mgoni kaigala na kisima kisisili.
28 Heyo konyaluka kamba mbokaji,

kowahonza wambigalo wengi sambi
watamaniligwe.

Nongezi ya 18

29 Nani yotowa lukenze?
Nani yeli na lusikisiki?
Nani yeli na ndwagi?
Nani yoiyalala?
Nani yalumile bila chanduso?
Nani yeli na meso madung'hu?
30 Waja waiyeka kipindi chose wa mwiidivai,
waja ozahila divai ihanganyigwe.
31 Sambi uisulukile divai hata kamba yahawa
ndung'hu,
hata kamba yometameta mkikonha,
na yohulumuka goya wahaing'wa.
32 Wahesha kuing'wa yoluma kamba nyoka,
yohoma kamba nyoka yeli na sumu.
33 Meso gako gokona maluweluwe,
moyo wako olava mbuli za chakachaka.
34 Koyona kotigisika kamba munhu yowasa mwi-
imeli kuno kuna kukuzumbi,
hebu munhu yatambalale mwiinzabi ya meli.
35 Kolonga, “Wanizabula, lakini silumile,
wanitowa, lakini sigesa.
Nolamuka lini?
Leka nizahile king'waji kiyagwe.”

24

Nongezi ya 19

1 Sikuuwonele migongo wanhu wehile,
na sikuusulukile kuwa hamoja nao,
2 kwavija magesa gao gose ga muusede,

habule mbuli yoyose inogile ilawa mmilomo yao.

Nongezi ya 20

3 Ng'anda yozengigwa kwa ubala,
na yogangamala kwa nzewele.
4 Kwa kutanga vinhu magati gomemezwa,
gomemezwa vinhu va bei ng'hulu na vinogile.

Nongezi ya 21

5 Munhu mwene ubala kana nguvu,
munhu yotanga vinhu kogangamala.
6 Kwavija kwa ulongozi unogile kodaha kuitowa ng'hondo,
na mhumo yopatikana kwa kuwa na walava magesa wengi.

Nongezi ya 22

7 Kwa munhu mbozi vidala kuutanga ubala,
mumting'hano halonga mbuli.

Nongezi ya 23

8 Yogesa kusang'hana gehile,
kokemigwa galu wa gehile.
9 Chochose choogesa mbozi kusang'hana nzambi,
na munhu yeli na bezi, ngevuzo kwa wanhu.

Nongezi ya 24

10 Wahabwela kuchugu mmagazo,
nguvu zako ndodo.

Nongezi ya 25

11 Wakombole wanhu ogaligwa kukomigwa,
sambi usinhagile kumkombola munhu yonda kukomigwa bila kitala.
12 Kumwande sambi ulonge, “Hatutangile,”

kwavija Imulungu ayo yopima gaja geli mmizoyo ya wanhu,
heyo ayo yokaliza ugima wako,
komuliha kila munhu kwa sang'hano zake.

Nongezi ya 26

13 Mwanangu, diya uki, uki unoga,
uki ulawa mdilala wamulile mmulomo.
14 Vivo vonda uwe ubala muumoyo wako,
wahaupata kokuwa na siku zinogile ako kumwande,
na tamanilo jako honda jage bule.

Nongezi ya 27

15 Sikuusepe kamba munhu yehile yovamila ukazi wa munhu mwene haki,
hebu kuinanga ng'anda yake.
16 Kwavija hamoja munhu mwene haki kogwa miyanza mingi ila kokwinuka kabili,
lakini munhu yehile kobwanhigwa hasi na magazo.

Nongezi ya 28

17 Sambi udeng'helele kugwa kwa ija yokwihila,
moyo wako sambi udeng'helele yahaikwala.
18 Mndewa Imulungu yahagona ago honda yanogelwe,
na koisegesa kutali na heyo ng'hasiliki yake.

Nongezi ya 29

19 Sambi ugevuzike mbuli ya wasang'hana gehile,
hebu kuwonela migongo wanhu wehile,
20 kwavija yehile honda yawe na ganogile ako kumwande,
mulenge wa ugima wake ozimika.

Nongezi ya 30

21 Mwanangu, mdumbe Mndewa Imulungu na mndewa,
sambi uilumbe na waja hawawategeleza.
22 Kwavija nhaguso yao yowapata kwa kusinhukiza,
habule yotanga madununzo gonda wagapate.

Mbuli ziyagwe za wanhu weli na ubala

23 Zino nongezi za wanhu weli na ubala.

Kutagusa kwa kulola kihanga cha munhu hakunogile bule.
24 Munhu yoyose yomulongela munhu yabanange, “Gweye hubanange bule,”
koduwiligwa na wanhu wose,
na kokwihiligwa na wanhu wa isi zose.
25 Lakini wanhu owakoboza wasang'hana gehile opata deng'ho,
na ganogile gowezila.

26 Waja owedika wayagwe kwa ukweli,
olagusa hewo mbwiga wa ukweli.

27 Tanhu sang'hana sang'hano zako kunze,
tanda migunda yako,
abaho zenga ng'anda yako.

28 Sikuulave usindila kwa miyago kwa mbuli haitendile,
hebu kumulonga kwa uvizi.
29 Sambi ulonge, “Nomtendela kamba heyo viyanitendele!
Nombwelezela kamba viyanitendele.”

30 Nibita behi ya mgunda wa mnyeke,
mgunda wa mizabibu wa munhu hagelegeza goya.
31 Nikanganya kona ota miba,
mijani igubika mgunda wose,
na luwa lwake lwa mabwe lubomoka.
32 Ndola na kugelegeza ng'hani,
mhata mafundizo.
33 Wasa kidogo, kukila kidogo,
kunza mkono wako uhumule kidogo,
34 avo, ukiwa wako okuvamila kamba mbokaji,
na kuhungukilwa kokukweleleza kamba munhu mwene mgoha.

25

Nongezi ziyagwe za Sulemani

1 Zino azo nongezi ziyagwe za mndewa Sulemani ziduganyigwe na wanhu wa Hezekia, mndewa wa Yuda.

2 Imulungu kotogoligwa kwa kufisa mbuli,
lakini mndewa kotogoligwa kwa kugubula mbuli.
3 Kamba ulanga vuuli kutali na isi viili hasi,
vivo viili havidahika kutanga gose googelegeza mndewa.

4 Segesa dikwe mwiishaba yako,
na muhondaji kokulavila kiya kinogile.
5 Wasegese wanhu wehile kuulongozi wa mndewa,
na utawala wake okuwa wa haki.

6 Sikuuifeke feke kwa mndewa,
hebu kuitenda munhu mkulu,

7 vinoga kulongeligwa, “Izo kuno kuulongozi.”
Kubanza kuhulumusigwa hasi kuulongozi wa iwakulu.
Mbuli ziuzonile kwa meso gako,
8 sikuukimbilile kuzigala mkitala,
kotenda choni kamba msindila iyagwe yaheza kuhindula mbuli ziulongile?

9 Lamuleni kugomba kwenu gweye na miyago,
kila munhu sikuyalonge mbuli ya kinyelegezi ya miyage,
10 wanhu sambi watange kija kimfisa,
ili sambi munange matwaga genu.

11 Mbuli ilongigwa kipindi kinogile,
yoigala na shaba ihambigwe kwa zahabu.

12 Munhu yeli na ubala yahakuzuma,
vinoga kubanza pete hebu ushanga wa zahabu isunhigwe.

13 Msenga yotamaniligwa komnogeza ija yamtumile,
kamba mazi govega kipindi cha vuke da kipindi cha kusenga.
14 Kamba vija mingu na beho dilibule mvula,
vivo viili kwa munhu yoitapa kolava nhunza na honda yailave bule.

15 Kwa kusitamili mtawala kodaha kutewenzigwa,
na lulimi laini lobena zege.

16 Wahapata uki diya mbaka utosheke,

ili sambi ukukifu na kuudeka.
17 Sambi uchole kwa miyago baho kwa baho,
ili sambi yakudonhe na kukugevuzikila.

18 Kamba mbwego hebu sime hebu mgoha,
vivo viili kwa munhu yolava usindila wa uvizi kwa miyage.
19 Kumtamanila munhu hatamaniligwa kipindi cha madununzo,
kamba zino digedela hebu mgulu usiguke.

20 Kumwimbila lwila munhu yeli na lusikisiki,
kamba kuvula viwalo kipindi cha beho,
hebu kugela siki mkilonda.

21 Munhu yokwihila yahawa na nzala mgwee ndiya yaje,
yahawa na ng'hilu mgwee mazi yang'we.
22 Avo komtenda yapate kinyala,
kamba makala ga moto mdipala jake,
na Mndewa Imulungu kokugwaa nhunza.

23 Beho da kasikazini* dogala mvula,
vivo ili udetaji ogala ndwagi.

24 Vinoga kukala mumgwazo wa kiswili,
kubanza kukala na mtwanzi mgomvi.

25 Kamba vija mazi govega kwa munhu yeli na ng'hilu,
vivo viuli usenga unogile ulawa isi ya kutali.

* **25:23** Kwa Waizilaeli mvula kakala kolawa mwambu wa kasikazini

26 Munhu yeli na haki yahatogola kukweleleza mbuli za wanhu wehile,
kamba nzasa itibuke hebu sima ditibuke.

27 Havinogile kuja ng'hani uki,
vivija havinogile kuifeka feka ng'hani.

28 Kamba buga dilibule ukalizi kipindi vidivamiligwa,
vivo viili kwa munhu yolemelwa kuikimila ng'hasiliki yake mwenyego.

26

1 Heshima iyogweleligwa mbozi haifaya,
iigala na seluji ya kipindi cha zuwa kali,
hebu mvula ya kipindi cha kusenga.

2 Kamba viili kwa shomolo hebu kinega viwoguluka,
vivo ili kwa duwilo dilibule kilamuso hadimpata munhu.

3 Mbalati kwa falasi, lijamu kwa kihongwe,
mbalati kwa mgongo wa mbozi.

4 Sambi umwidike mbozi kwa ubozi,
buleavo na gweye koigala na heyo.

5 Mwidike mbozi kuigala na ubozi wake,
sambi yaiyone mbala ng'hani.

6 Yogala usenga kubitila mbozi,
kamba kukanha mgulu hebu kung'wa sumu.

7 Kamba magulu ga mbetembete vigotinga,

vivo viili kwa nongezi mmulomo wa mbozi.

8 Kumgwaa heshima mbozi,
kamba kufunga dibwe mna ing'humbewe.

9 Kamba munhu yakoligwe yogeza kung'ola mwiba mumkono wake,
vivo viili kwa nongezi mmulomo wa mbozi.

10 Munhu yomuajili mbozi hebu munhu yobita nzila,
kamba munhu yopigisa mgoha kohoma kila munhu.

11 Mbozi yobwelela ubozi wake,
kaigala na umbwa yoja gaja gayadekile.

12 Wahamona munhu koiyona mbala,
nokulongela mbozi kana tamanilo kubanza heyo.

13 Munhu mnyeke kolonga, “Ako kunze kuna simba,
sidaha kuchola.”

14 Kamba vija mulango vuutinga kunze na mgati,
vivo viili kwa mnyeke viyohinduka mulusazi lwake.

15 Munhu mnyeke kougela mkono wake mwiisahani ya ndiya,
lakini kodonha kwinula kugala mmulomo.

16 Mnyeke koiyona mbala,
kubanza wanhu saba weli na nzewele.

17 Yoingiza muugomvi siwake,
kaigala na munhu yomgoga magwiti umbwa yobita.

18 Kamba munhu yeli na lukwale viyochezela miwenge ya moto,
hebu migoha ya ifa,
19 vivo viili kwa munhu yomvizila miyage,
labaho kolonga, “Ng'hala nokugeweza tu!”

20 Kamba habule ngodi moto ofa,
kamba habule mdetaji ugomvi omala.

21 Kamba vigeli makala hebu ngodi vizikong'heza moto,
vivo mgomvi viyokong'heza ugomvi.

22 Mbuli za kidelenya kamba ndiya inogile,
ikwingila mbaka muutumbo.

23 Kamba shaba ibakigwe mwiinongo,
vivo vizili mbuli zamulile zilawa mmoyo wihile.

24 Munhu yokwihila kofisa kwiha kwake kwa mbuli zinogile,
lakini mmoyo wake kofisa uvizi.
25 Yahalonga mbuli zinogile sambi umtogole,
kwavija mmoyo wake umema ngevuzo saba.
26 Kodaha kufisa kukwihila kwake,
lakini gehile gake gogubuligwa mumting'hano.

27 Yohimba simo kokwingila mwenyego,
na yobimbilisa dibwe dombwelela mwenyego domuhonda.

28 Munhu yolonga uvizi kowehila waja yowalumiza,
na mulomo ulonga mbuli kamba za kweli ogala ubananzi.

27

1 Sambi uitape mbuli ya mayo,
hutanga choni chonda kilawile lelo.

2 Leka wanhu wayagwe wakutogole,
na siyo gweye mwenyego kuitogola.

3 Dibwe zito na msanga vivija,
lakini kugazigwa na mbozi kubanza ng'hani.

4 Ng'hasiliki yoluma na kugevuzika kobananga,
lakini nani yodaha kuibamila na migongo?

5 Vinoga kwa munhu yokuzuma kunze kunze,
kubanza ija yofisa unogelwa wake.

6 Kukomhokeligwa na mbwiga wako kolagusa unogelwa,
lakini kufagatilwa na munhu yokwihila awo uvizi.

7 Munhu yegute hata uki koulema,
lakini kwa munhu yeli na nzala hata ndiya ili usungu kumwake yamulile.

8 Kamba ndege yokala kutali na mvulu yake,
vivo yeli munhu yokala kutali na ukae kumwake.

9 Mavuta na mnung'ho vounogeza moyo,

na umulile wa mbwiga olawa mmagesa gake ganogile.

10 Sambi uwasemwe mbwiga zako hebu mbwiga wa tatako.
Uhapatwa na gehile sikuukimbilile kwa ndugu yako yeli kutali,
vinoga ukimbilile kwa munhu yeli behi yako.

11 Mwanangu uwe na ubala ili uunogeze moyo wangu,
ili sambi ng'hose kinhu cha kumwidika munhu yonibezeli.

12 Munhu mbala koyona ng'hondo na kuifisa,
lakini zozolo koilagusa kuulongozi yakalumile.

13 Munhu yahaiduwila kumwikila lahani mgeni sola kiwalo chake,
kigoge kiwalo chake mbaka yalihe lahani iyamwikile mgeni.

14 Munhu yomulamusa miyage kwa sauti ng'hulu ulukwili,
yotangigwa kamba makungu.

15 Mtwanzi mgomvi kaigala na mawaga hagamala siku ya mvula.
16 Munhu yolonda kumkimila kaigala na munhu yodikimila beho,
hebu kugagoga mavuta kwa mkono.

17 Zuma dopisha zuma diyagwe,
vivo munhu viyofunzigwa na miyage.

18 Yoditunza biki da mtini koja matunda gake.
Yomsang'hanila mkulu wake kotogoligwa.

19 Kamba kihanga vichoneka mgamazi,
vivo munhu viyoitanga mwenyego mmoyo wake.

20 Kuzimu na Kuubananzi haviguta,
vivo viili kwa meso ga munhu hageguta.

21 Zahabu na shaba vopimigwa muumoto,
na munhu kogezigwa kwa nhogolwa zake.

22 Hata uhamuhonda mbozi mdituli,
uhamuhonda kwa mtoho kamba muhindi,
ubozi wake huusegesa bule.

23 Ilole goya fugo yako,
weke goya ng'ombe wako,
24 kwavija ugoli haukala milele,
na taji hadikala ulelo wose.
25 Mijani yahanyala na mijani iyagwe yozuka,
na mijani ya kuvigongo yolundizwa,
26 ng'hondolo okugwaa mibahila mbuli ya viwalo,
na mbuzi kowachuuza na kogula migunda,
27 kokuwa na maziwa mengi ga mbuzi,
kukutosha gweye na wanhu wa mng'anda mmwako,
na ndiya kwa wasang'hanaji zako wa kitwanzi.

28

1 Wasang'hana gehile okimbila kuno hawakimbizigwa na munhu,
lakini wene haki magalu kamba simba.

2 Isi ili na ndwagi yokuwa na vilongozi wengi,
lakini kilongozi imoja yeli na nzewele na kutanga vinhu isi yotindiwala.

3 Munhu yowadununza wakiwa,
kaigala na mvula ng'hulu inanga minoga.

4 Wanhu obena malagizo owatogola wasang'hana gehile,
lakini waja ogoga malagizo owabamilila.

5 Wasang'hana gehile hawatanga haki,
lakini waja omdumba Mndewa Imulungu otanga.

6 Vinoga kwa mkiwa yogenda mnzila igoloke,
kubanza mgoli yosang'hana gehile.

7 Mwana yogoga malagizo kana nzewele,
lakini mbwiga wa wamelo komgela kinyala tatake.

8 Munhu yokwengeza ugoli wake kwa liba,
komzahilila munhu iyagwe yowonela bazi wakiwa.

9 Munhu yolema kugoga malagizo,
munhu ayo hata kupula kwake ngevuzo kwa Imulungu.

10 Yowafunza wanhu wanogile kusang'hana gehile,
kogwa mdisimo jake mwenyego,
lakini wanhu welibule kitala ohazi ganogile.

11 Munhu mgoli koiyona mbala,
lakini mkiwa yotanga goya komgubula.

12 Wene haki wahapata ukulu, wanhu odeng'helela,
lakini wanhu wehile wahatawala, wanhu oifisa.

13 Yofisa gehile gake honda yatendeligwe ganogile,
lakini yolonga gehile gake na kugaleka kokoneligwa bazi.

14 Kamweda munhu yomdumba Mndewa Imulungu siku zose,
lakini yeli na moyo mdulu kopata magazo.

15 Mtawala yehile yowatawala wakiwa,
kaigala na simba yobuma hebu dubu yovamila.

16 Mtawala hatanga goya kowavizila wanhu,
lakini yolema vinhu va uvizi kotawala kwa kipindi kitali.

17 Munhu yeli na kitala cha ukomaji,
kokuwa tanga nzulule mbaka mdipanga,
munhu yoyose sambi yageze kumtaza.

18 Munhu yotembela mwiinzila igoloke kokomboligwa,
lakini munhu yotembela mwiinzila ihile kogwa.

19 Yolima mgunda wake koigwisa ndiya nyingi,
lakini yokweleleza vinhu havifaya kopata ukiwa.

20 Munhu yotamaniligwa kopata ganogile,
lakini yeli na bwisabwisa da kupata ugoli kopata nhaguso.

21 Havinogile kumbagula munhu,
hata ivo wanhu osang'hana gehile kwa kihande cha gate.

22 Munhu mgila kokimbilila ugoli,
hatanga kamba ukiwa omwizila.

23 Yomzuma miyage kopata ganogile,
kubanza ija yomuhembekeza kwa mbuli zili mulile.

24 Yokwiba vinhu va tatake hebu mamake, na kolonga, “Sibanange bule,”
heyo mbwiga wa munhu yobananga.

25 Munhu yeli na himu kowatenda wayage wag-ombe,
lakini yomtamanila Mndewa Imulungu komweda.

26 Yotamanila nzewele zake mwenyego, mbozi,
lakini yokala kwa ubala kokomboligwa.

27 Yowataza wakiwa honda yahungukilwe na kinhu,
lakini yolema kuwataza koduwiligwa.

28 Watenda gehile wahatawala, wanhu oifisa,
lakini wahakomigwa, weli na haki okwengezeka.

29

1 Yozumigwa miyanza mingi lakini hahulika,
kwa kusinhukiza kobeneka vihile na honda yahone bule.

2 Weli na haki wahongezeka, wanhu odeng'helela,
lakini wasang'hana gehile wahatawala, wanhu onung'unika.

3 Yonogelwa na ubala komnogeza tatake.

Yoilumba na mtwanzi mgoni kokwagiza ugoli wake.

4 Mndewa yahagoga haki, koigangamiza isi,
lakini yahanogelwa na hongo, koibananga isi.

5 Yomuhembekeza miyage kwa uvizi,
kotandika lwavu ili kuitega migulu yake.

6 Munhu yehile kogogigwa na ubananzi wake,
lakini munhu yeli na haki kokwimba na kudeng'helela.

7 Munhu yeli na haki kotanga haki za wakiwa,
lakini munhu yehile hatanga goya mbuli azo.

8 Munhu yeli na bezeli kodigela ndwagi buga jose,
lakini wanhu weli na ubala osegesa ng'hasiliki.

9 Munhu yeli na ubala yahaibamila na mbozi,
mbozi kogevuzika hebu koseka, vivija habule tindiwalo.

10 Wanhu onogelwa kwita damu,

omgevuzikila munhu yelibule kitala,
lakini wanhu weli na haki oulola goya ugima wake.

11 Mbozi koilagusa kunze kunze ng'hasiliki yake,
lakini munhu yeli na ubala koikimila.

12 Mtawala yahategeleza mbuli za uvizi,
vilongozi wake wose okwiha.

13 Mkiwa na mzulumati wose oigala kwa kinhu kimoja,
wose wabili wagweleligwa meso na Mndewa Imulungu.

14 Mndewa yowatagusa wakiwa kwa haki,
utawala wake okuwa unoga milele.

15 Mbalati na kuzumigwa vogala ubala,
lakini mwana yolekigwa yatende viyolonda komgela kinyala mamake.

16 Wehile wahongezeka gehile nago gokwengezeka,
lakini weli na haki ollola kugwa kwao.

17 Mzume mwanago na heyo kokugwaa tindiwalo,
heyo kounogeza moyo wako.

18 Kamba habule usenga wa mtula ndagu,
wanhu ochola chakachaka,
vinoga kwa munhu ija yogagoga malagizo.

19 Mtumwa hazumigwa kwa mbuli ziiyeka,

kwavija kozitanga lakini hazigoga.

20 Wahamona munhu kohabuka chakachaka,
kuna tamanilo kwa zozolo kubanza heyo.

21 Kamba munhu yahamsang'hanila ng'hani ganogile mtumwa wake tangu haudodo,
kukimambukizo mtumwa ayo komgalila magazo.

22 Mwene kugevuzika kogala ugomvi,
na munhu yeli na ng'hasiliki ya himahima kobananga mengi.

23 Kibuli cha munhu chomtenda yabezigwe,
lakini yeli muhole kotegelezigwa.

24 Yoilumba na mbavi koilumiza mwenyego,
kohulika nduwilo lakini halonga mbuli.

25 Wahawadumba wanhu koitega mwenyego,
lakini yomtamanila Mndewa Imulungu kokala goya.

26 Wanhu wengi olonda kutegelezwa na mtawala,
lakini nhaguso ya kila kinhu yolawa kwa Mndewa Imulungu.

27 Msang'hana gehile, ngevuzo kwa munhu yeli na haki,
na munhu yeli na haki, ngevuzo kwa msang'hana gehile.

30

Ulonzi wa nzewele wa Aguli

1 Mbuli za Aguli mwanage Yake, mbuli ziyawalongele Itieli na Ukali.

2 Niye na mbozi ng'hani, wala sili munhu,
nabule nzewele za kiunhu.
3 Siifunzile kuwa na ubala,
vivija simtanga Imulungu yong'ala.
4 Nani yakwelile kuulanga na kahulumuka hasi?
Nani yagogile beho mumkono?
Nani yafungile mazi mkitambala?
Nani yekile mbaka zose mwiisi?
Twaga jake nani?
Twaga da mwanage nani?
Nilongele kamba koditanga.

5 Mbuli zose za Imulungu za kutamanilwa,
heyo ayo ngao ya wose omkimbilila.
6 Sikuwengeze mbuli mzimbuli zake,
sambi yakukomhokele na gweye kokoneka kwa mvizi.
7 Mbuli zino mbili nokupula go Imulungu,
sambi unilemele ning'hali sinadanganika.
8 Unisegesele uvizi na bunyiko,
sikuunigwelele ukiwa hebu ugoli,
ungwelele ndiya ya kila siku,
9 kwavija nahapata vinhu vingi nokulema na nolonga,
“Mndewa Imulungu ayo nani?”
Hebu sikuniwe mkiwa na kuwa mbavi,
na kudigela kinyala twaga da Imulungu wangu.

10 Sikuumulongeleze mtumwa kwa mkulu wake,
buleavo kokuduwila na kokoneka kuna kitala.

11 Hana wanhu owaduwila tata zao,
na hawawatambikila mama zao.
12 Hana wanhu oyona wana haki,
kumbe wang'hali hawana sunhigwa gehile gao.
13 Hana wanhu meso gao kamema kibuli,
obezeli kila kinhu chookona.
14 Hana wanhu meno gao kamba panga,
na magego gao kamba mwele,
waitanda kuwadafuna wakiwa weli mwiisi,
na welibule vinhu weli hagati ya wanhu.

15 Luba kana wandele wabili olonga, “Ngwaa, ngwaa!”

Hana vinhu vidatu havitosheka, ona vinhu vine havilonga, “Yotosha!”
16 Kuzimu,
munda wa mtwanzi mgumba,
ulongo uleka kutosheka mazi,
na moto uleka kulonga, “Yotosha!”

17 Kamba munhu yahambezeli tatake,
na kumzalau mamake,
bondwa wa kudibonde ogadonyola meso gake,
na makinda ga mhungu ogaja.

18 Hana mbuli ndatu za unzonza kumwangu,
ona, mbuli nne sizitanga goya.
19 Nzila ya mhungu kuulanga,
nzila ya mgendela hasi mdibwe,
nzila ya meli mbahali,
na kimkwega mbigalo kwa mtwanzi.

20 Nzila ya mtwanzi mgoni ya vino,

heyo kosang'hana ugoni na kokoga,
na kolonga, “Sibanange kinhu chochose!”

21 Hana mbuli ndatu ziitigisa isi,
ona, mbuli nne haidaha kuzigoga.
22 Mtumwa yokuwa mndewa,
munhu hakona kinyala kutenda gehile yokwiguta ndiya,
23 mtwanzi yokwihiligwa kosoligwa,
na mtumwa wa kitwanzi yosola hanhu ha mama wa ing'anda.

24 Hana viumbe vine vidodo ng'hani mwiisi,
lakini vina nzewele ng'hani.
25 Nyenyele wang'onyo welibule nguvu,
lakini oikila ndiya kipindi cha zuwa kali.
26 Ndezi wanyama wadodo welibule nguvu,
lakini oitendela ng'anda mna gamabwe.
27 Nzige wabule mndewa,
lakini wose ochola hamoja kwa madali.
28 Guluguja kodaha kumgoga mmakono,
lakini kokwingila mng'anda ya mndewa.

29 Hana viumbe vidatu vili na ugenzi wa magoda,
ona, hana viumbe vine vili na ugenzi wa magoda,
30 simba mnyama yeli na nguvu kubanza wose,
heyo hamdumba mnyama yoyose iyagwe,
31 nzogolo yotembela kwa magoda na mbuzi mbigalo,
na mndewa hamoja na wakalizi wake wamzunguluke.

32 Kamba kukala mbozi abaho koitapa,

hebu kukala ugesa gehile, leka na ugelegeze.
33 Kwavija wahakologa maziwa kopata siagi,
wahamtowa munhu mmhula kolawa mfung'hunyula,
vivija wahawasindilila wanhu olawilila ugomvi.

31

Ulonzi wa ubala wa mndewa Lemueli

1 Mbuli ziyalongile mndewa Lemueli, mafundizo gayafundizigwe na mamake.

2 Nikulongele choni mwanangu?
Nikulongele choni mwanangu nikulelile?
Nikulongele choni gweye nikupulile kwa Imulungu?
3 Sikuumambukize nguvu zako kwa watwanzi,
sikuuwagwelele vinhu vako awo owakoma wandewa.

4 Haifaya gweye Lemueli, haifaya wandewa kung'wa divai,
hebu wakulu kusulukila ugimbi.
5 Wahang'wa oisemwa gamalagizo,
na owema haki wanhu weli mmagazo.
6 Mgwelele ugimbi munhu yonda kudanganika,
wagwelele divai wanhu okona usungu ng'hani,
7 wang'we na kuisemwa ukiwa wao,
sikuwakumbuke kabili magazo gao.

8 Lakini gweye kolondigwa ulonge mbuli ya waja wose hawalonga,
na uzigombele haki za wose weli ngaengae.
9 Longa mbuli ya hewo na ulamule kwa haki,

zilole goya haki za wakiwa na ngaengae.

Mwehe mwene tabiya inogile

10 Mwehe mwene tabiya inogile kopatikana kwahi?
Bei yake ng'hulu kubanza dibwe da bei ng'hulu!
11 Mbigalo wake komtamanila,
na kopata faida.
12 Hamtendela gehile mbigalo wake,
ila komtendela ganogile siku zose za ugima wake.
13 Kozahila sufi na kitani,
na kosang'hana kwa makono gake kwa kuwamba.
14 Heyo kamba meli za wachuuzi,
kogala ndiya kulawa kutali.
15 Kolamuka ulukwili,
kowatandila ndiya wanhu wa mng'anda yake,
na kowagwaa sang'hano watumwa zake wa kitwanzi.
16 Kogesa kugula mgunda abaho kougula,
kwa sente zake kohanda mizabibu.
17 Koitanda kusang'hana kwa nguvu,
na koigangamiza mikono yake.
18 Kotanga kamba sang'hano zake zogala ganogile,
kosang'hana mbaka ikilo kwa mulenge wa taa yake.
19 Koluka nzabi kwa makono gake mwenyego,
na kwa vidole vake mwenyego koluka viwalo vake.
20 Kogolosa mkono wake kowagwaa wakiwa,
na kogolosa mkono wake kuwagwaa ngaengae.
21 Kabule shaka kwa wanhu wa mng'anda yake hata kamba daheza huhwe,
kwavija kila munhu kana viwalo vingi.

22 Koitendela migololе ya kuwasila,
na viwalo vake va langi ya zambalau ya kitani inogile.
23 Mbigalo wake munhu mkulu mvitala,
kokala hamoja na iwavele wa isi.
24 Mtwanzi ayo kosona viwalo na kuvichuuza,
kowachuuzila wachuuzi mikwiji.
25 Nguvu na nhogolwa uwo ukulu wake,
koseka yahagelegeza kipindi chonda kize.
26 Kofungula mulomo na kolonga mbuli za ubala,
kowagwaa wayagwe magesa ga unogelo.
27 Kolola goya nzila za wanhu wose wa mng'anda mmwake,
hakala bule hata siku dimoja.
28 Wanage olamuka na kumshukulu,
mbigalo wake komtogola.
29 Kolonga, “Watwanzi wengi wasang'hana mbuli zinogile,
lakini gweye kuwahuma wose.”
30 Usamhu samhu odaha kuwa uvizi na unovu odaha kubita,
lakini mtwanzi yomdumba Mndewa Imulungu kotogoligwa.
31 Mgwelele nhogolwa kwa sang'hano ya makono gake,
na sang'hano zake zogala nhogolwa kudilango da dibuga.

Biblia Kikutu
The New Testament in Kutu

copyright © 2014 Pioneer Bible Translators

Language: Kutu

Translation by: Pioneer Bible Translators

Contributor: The Word For The World

The New Testament in Kutu

This translation, published by Pioneer Bible Translators and The Word for the World, was published in 2014.
If you are interested in obtaining a printed copy, please contact www.pioneerbible.org.

NT: © 2014 Pioneer Bible Translators and The Word for the World; OT: © 2019 Pioneer Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2025-05-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 6 May 2025 from source files dated 6 May 2025
b3548da5-0b1c-5f8f-89e7-2d3bc2f58102